

IKÄÄNTYNYT NAINEN MEDIASSA

Hilkka Hytti
Gerontologian ja kansanterveyden
pro gradu –tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Terveystieteiden laitos
Kevät 2010

TIIVISTELMÄ

Ikääntynyt nainen mediassa

Hilkka Hytti

Pro Gradu-tutkielma

Gerontologia ja kansanterveys

Jyväskylän yliopisto, liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta, terveystieteiden laitos, kevät 2010

Ohjaajat: Kirsi Lumme-Sandt ja Tiina-Mari Lyyra

59 sivua, kaksi liitettä

Julkisuudessa esitetyt vanhuskuvat heijastavat ja muokkaavat suhtautumista ikääntyneisiin ihmisiin. Ne vaikuttavat sekä ikääntyvien saamaan kohteluun että ikääntyvän ihmisen käsitykseen itsestään.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, millaisia inhimillisiä merkityksiä ikääntyneeseen naiseen liitetään ja minkälainen käsitys niiden perusteella rakentuu ikääntyneestä naisesta Helsingin Sanomien artikkeleissa. Tutkimuksessa ollaan myös kiinnostuneita siitä, ovatko puhettavat ikääntyneistä naisista muuttuneet viime vuosien aikana verrattuna aikaisempiin suomalaisiin tutkimuksiin.

Tutkimuksen aineiston muodostavat Helsingin Sanomien kirjoitukset (N=80), jotka kerättiin joulukuun 2008 ja tammikuun 2009 välillä ilmestyneistä lehdistä. Vanhuuden rakentumista tutkittiin diskurssianalyysin keinoin. Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat ovat sosiaalisessa konstruktionismissa.

Tutkimuksen tuloksena muodostui viisi vanhuuden mediadiskurssia: Kuin kuka tahansa –diskurssi, kiltti tai ilkeä mummo –diskurssi, oman elämänsä rouva –diskurssi, naiset vallassa –diskurssi ja rikotaan perinteisiä rooleja –diskurssi.

Vanhoista naisista muodostuu mediassa varsin heterogeeninen kuva. Vanha nainen on oman elämänsä rouva, joka voi rikkoa halutessaan rajoja. Aikaisempien suomalaisten tutkimuksien yleisin diskurssi ongelmadiskurssi oli kateissa. Helsingin Sanomien luoma käsitys vanhasta naisesta on muuttunut.

Asiasanat: ikääntyneet naiset, diskurssi, diskurssianalyysi, sanomalehdet, media

ABSTRACT

Aged women in the media

Hilkka Hytti

Master's Thesis

Gerontology and Public Health

University of Jyväskylä, Faculty of Sport and Health Sciences, the Department of Health Sciences

Spring 2010

Supervisors: Kirsi Lumme-Sandt and Tiina-Mari Lyyra

59 pages, 2 appendices

The images of elderly people portrayed in the media reflect and form our attitudes towards the elderly people. These images have an impact on both the way elderly people are treated and on the self-image of aging people of themselves.

In this paper I focus on what kind of human connotations are attached to aged women and how aged women are portrayed in the articles of Helsingin Sanomat. In this paper I am also interested in finding out if the ways aged women are referred to have changed during the past years compared to the ways they were referred to in earlier Finnish studies.

The material of this study is formed by articles (N=80) of Helsingin Sanomat that were published in the issues between December 2008 and January 2009. In this paper the way old age is understood has been studied by using discourse analysis. The methodological standpoint of this paper lies within social constructivism..

On the basis of my analysis there are five media discourses of the old age: the first discourse is "just like anybody else", the second one is "a nice or a mean elderly grandmother", the third one is "the independent lady discourse", the fourth one is "women in power", and the fifth one is "bending the social norms of traditional roles".

The media portrays elderly women in a rather heterogenous way. An aged woman is the mistress of her own life who, if she herself wishes to, can break or bend the boundaries. The most common discourse of previous Finnish studies - the problematic discourse, was not found there anymore. The image of elderly women that Helsingin Sanomat creates has changed.

Topic words: aged women, elderly women, discourse, discourse analysis, newspapers, the media

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	IKÄÄNTYMINEN	3
3	IKÄÄNTYNYT NAINEN MEDIASSA	6
3.1	Lehdistön ikääntynyt nainen	7
3.2	TV-ohjelmien ja elokuvien ikääntynyt nainen	10
3.3	Mainosten ikääntynyt nainen	13
4	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	18
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	19
5.1	Tutkimuksen aineisto	19
5.2	Teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat.....	20
5.3	Tutkimuksen kulku	22
6	AINEISTON KUVAILU JA TULOKSET	24
6.1	Aineiston yleiskuvaus	24
6.2	Vanhan naisen diskurssit Helsingin Sanomissa	27
6.2.1	Kuin kuka tahansa –diskurssi	27
6.2.2	Kiltti tai ilkeä mummo –diskurssi.....	30
6.2.3	Oman elämänsä rouva –diskurssi	35
6.2.4	Naiset vallassa –diskurssi	38
6.2.5	Rikotaan perinteisiä rooleja –diskurssi	41
6.2.6	Ongelmadiskurssi kateissa	42
7	POHDINTA	47
8	LÄHTEET	54

LIITTEET

Liite 1: Helsingin Sanomien artikkelit

Liite 2: Koodauskortti

1 JOHDANTO

Nykykulttuurissamme on nähtävissä merkkejä muuttuneesta suhtautumisesta ikääntymiseen. Nämä merkit näkyvät arjessamme. Viime vuosikymmeninä on korostunut hallittu ja tyylikäs vanheneminen, jossa pyritään piilottamaan vanhenemisen merkit (Kangas & Nikander 1999). Tällä hetkellä esimerkiksi kosmetiikkateollisuuden mainoksissa on alkanut näkyä yhä enemmän vanhempia naisia. Mainoksissa on lanseerattu uusia termejä, kuten pro-age ja anti-aging. Ikääntyvä nainen on alettu esittää mainoksissa viehättävänä rypyineen ja juonteineen (pro-age). Vanhuus ja ikä voidaan esittää kosmetiikka mainoksissa positiivisena asiana, jonka puolesta (pro) voidaan taistella. Toisaalta kuitenkin monissa mainoksissa luvataan edelleen perinteiseen tapaan rypyttömyyttä ja nuorekasta ilmettä esimerkiksi tietyn kasvovoiteen käyttäjille (anti-aging). Vanhuuteen liitetyt asiat, kuten rypyt nähdään asioina, joita vastaan (anti) tulee toimia. Mainoksia leimaa kaksijakoisuus. Vanheneminen on toisaalta luonnollista ja hyväksyttävää, toisaalta torjuttavaa.

Toinen ajankohtainen ilmiö on mediassa käytävä keskustelu suurten ikäluokkien vanhenemisesta. Ikääntyvien lukumäärän lisääntyminen on tosiasia, mutta suhtautuminen ilmiöön vaihtelee. Suurten ikäluokkien vanheneminen voidaan nähdä uhkana, haasteena tai mahdollisuutena (Halonen 2002).

Vanhusbarometrin mukaan kaksi viidestä ikääntyneestä ihmisestä on havainnut ikäsyrrjintää tiedotusvälineissä kuten TV:ssä, radiossa, sanoma- tai aikakauslehdissä. Lisäksi lähes puolet on sitä mieltä, että iäkkäiden asiat eivät ole tarpeeksi esillä tiedotusvälineissä. Median luomaa vanhuskuvaa on tutkittu sosiologiassa, sosiaaligerontologiassa, psykologiassa ja viestintätieteissä. Ikääntyminen yhteiskunnallisena, ajallis-paikallisena ja kulttuurisena ilmiönä on muun muassa sosiaaligerontologian tärkeimpiä kiinnostuksen kohteita (Jyrkämä 2008). Kiinnostavuus tutkia ikääntyvien osuutta erityisesti mediassa on kasvanut viime vuosikymmeninä, koska ikääntyvien lukumäärä ja sosiaalinen, psykologinen sekä fyysinen hyvinvointi ovat lisääntyneet huomattavasti (Zhang ym. 2006). Aikaisempien suomalaisten ikääntyneiden mediakuvaa koskeneiden tutkimuksien mukaan vanhuudesta on yleisimmin puhuttu ongelmana (Pakarinen 2004, 35, Vakimo 2001, 299). Julkisuudessa esitetyt vanhuskuvat heijastavat ja muokkaavat suhtautumista ikääntyneisiin ihmisiin. Ne vaikuttavat myös ikääntyvien saamaan kohteluun. Julkisuuden vanhuskuvilla on merkitystä myös ikääntyvän ihmisen identiteetin kehitykselle (Featherstone & Hepworth 2007).

Tämän Pro gradu-työn tarkoituksena on selvittää, millainen käsitys ikääntyneestä naisesta rakentuu mediassa. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita myös, ovatko puhettavat ikääntyneistä naisista muuttuneet viime vuosien aikana verrattuna aikaisempiin suomalaisiin tutkimuksiin?

2 IKÄÄNTYMINEN

Ikääntymistä on tutkittu fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta näkökulmasta runsaasti. Ikääntymistä ei voi tarkastella yksinään joko fyysisestä tai psyykkisestä näkökulmasta, vaan vanhuutta on katseltava yhteiskunnallisena ja myös yhteiskunnan tuottamana ilmiönä. Yhteiskunta osa-alueineen luo puitteet vanhenemiselle ja vanhana olemiselle. Lisäksi se vaikuttaa siihen, millaiseksi vanheneminen ja vanhana oleminen muodostuu (Jyrkämä 1990). Tässä työssä tutkitaan ikääntymistä sosiaalisena ilmiönä ja tällöin ollaan kiinnostuneita vanhuuteen kohdistuvista mielikuvista, oletuksista, käsityksistä, arvoista ja myyteistä, jotka rakentuvat sosiaalisessa kontekstissa. Media muodostaa oleellisen osan nykypäivän sosiaalista ympäristöä. Mediatekstit syntyvät tietyissä yhteyksissä ja ne myös muokkaavat kontekstia, jossa ne elävät. Täten medialla on vaikutusta siihen, millaisen käsityksen me rakennamme ikääntymisestä.

Käsitteet vanheneminen ja ikääntyminen sekä vanha ja ikääntyvä ovat synonyymejä tässä työssä. Ikääntymisen määrittely ei ole yksinkertainen tehtävä. Määrittelyä vaikeuttaa osaltaan se, että nykyään vanhuus kestää ajallisesti kauemmin kuin ennen ja se on monimuotoistunut. Vanhuutta koskevat mielikuvat ovat muutosprosessissa, ja vanhuuden ja vanhenemisen merkityksistä ja määritelmistä keskustellaan paljon. Yli 90-vuotiaat ovat väestömme nopeimmin kasvava ikäryhmä. Ikääntyneiden erot 50-vuotiaista lähes satavuotiaisiin ovat suuria ja on lähes mahdotonta antaa ”vanhalle” jokin tietty merkitys. Ikääntymiskeskustelua leimaa tietty kaksijakoisuus. Toisaalta 45-vuotiasta pidetään ikääntyvänä työntekijänä ja toisaalta aikakauslehtien artikkeleissa kerrotaan, että elämä alkaa vasta 60-vuotiaana (Baars 1998, Jylhä 2000).

Gerontologiassa on määritelty erilaisia ikä tarkentamaan minkälaisesta muutokseen perustuvasta iästä on kulloinkin kyse. Tällaisia ovat muun muassa biologinen, sosiaalinen, psykologinen tai psyykinen, institutionaalinen, juridinen, toiminnallinen tai funktionaalinen, persoonallinen ja subjektiivinen ikä. Tutkimuksissa käytetään usein staattisuutta korostavan kronologisen iän sijaan dynaamisempaa käsitettä ikääntyminen, joka suuntaa tarkastelun jatkuvaan muutokseen. Ilmiö on yleinen myös mediassa ja laajemmin yhteiskunnassamme. Länsimaissa iäkkäimmätkään vanhukset eivät halua tulla merkityiksi vanhuksina, vaan haluavat sen sijaan etäistä omakohtaista vanhuutta. Oma ikää määritettäessä itseä verrataan

usein johonkin toiseen, oikeaan ”vanhukseen” (Marin 1996, 4, Rantamaa 2001, Vakimo 2001, 69).

Useimmissa akateemisissa tutkimuksissa ikääntymiseen tai vanhenemiseen viitataan muutosprosessina. Esimerkiksi Uutela ym. (1994) näkee vanhenemisen monitasoisena, eri suuntiin kulkevana, nousuja ja laskuja sisältävänä muutosprosessina. Kyseisessä artikkelissa ikääntymiseen viitataan psyko-sosiaalisena tapahtumana. Ikääntymisen fyysiset ulottuvuudet eivät korostu tutkimuksessa. Monissa muissakin ikääntymistä käsittelevissä tutkimuksissa korostuu sosiaalinen, ihmistä yhteiskunnallisena toimijana korostava näkökulma. Kriteerit, joiden mukaan ihmiset luokitellaan vanhoiksi vaihtelevat ajan ja paikan mukaan. Samoin vaihtelevat Jyrkämän (1990) mukaan luokitusrajojen tarkkuus ja yksimielisyys. Vakimo (2001, 20) ja Jyrkämä (2008) korostavat ikääntymisen olevan muutosta tietyssä ajassa. Heidän mukaansa ikääntyminen sitoutuu historialliseen aikaan, paikkaan ja sukupolveen, toisin sanoen kukin yksilö ikääntyy jossakin yhteiskunnassa ja jonakin aikana.

Myös Kankaan ja Nikanderin (1999) vanhaa naista käsittelevässä tutkimuksessa ikääntymistä tarkastellaan yhteiskunnallisena ilmiönä. Yhteiskunnallisen näkökulman yhteydessä korostetaan sukupuolen merkitystä ihmisen ikääntymisprosessissa. Heidän tutkimuksensa mukaan iän määrittelemiin elämänvaiheisiin liittyy eri tavoin miehiin ja naisiin kohdistuvia sosiaalisia odotuksia ja yhteiskunnallisia sääntelyjä (Kangas & Nikander 1999). Sukupuolen lisäksi myös kulttuuriset tekijät vaikuttavat ihmisen ikääntymisprosessiin. Yhteiskunta voidaan nähdä sosiaalis-kulttuurisena yhteisönä, jota kuvataan arvostusten, normien ja ajattelumallien avulla ja jolla viitataan merkitysmaailmaan, jossa annetaan mieli tai ’mielikuvitetaan’ joitakin asioita kuten esimerkiksi ikää tai vanhenemistä (Jyrkämä 1990, Halonen 2002, Marin 2002).

Naisen ikääntyminen

Sosiologisissa ja sosiogerontologisissa naisen ikääntymistä käsittelevissä tutkimuksissa on havaittu, että naisen ikääntymisen malli on ahtaampi kuin miesten (Kangas & Nikander 1999, Rantamaa 1999, Vakimo 2001, 45). Kangas ja Nikander (1999) esittävät tutkimuksessaan, että ikääntyvä nainen saa merkityksensä suhteessa puolisoon, lapsiin ja perheeseen. Lasten kotoa lähtemisen jälkeen hänen ikääntymistään kuvataan sanoilla luopuminen, tyhjyys ja depressio. Naisen ikääntyminen kuvataan näin ollen kielteisenä ilmiönä. Kangas (1999) on

lisäksi havainnut, että yhteiskunnassamme naiset siirtyvät vanhetessaan pois lisääntyjän paikalta kulttuurimme naiskuvan reunamille. Ikääntyville naisille on tällöin tarjolla ulkopuolinen, unohdettu, marginaalinen ja vastenmielinen osa. Ikääntynyt nainen on näin ollen ei-hedelmällinen ja sellaisena yhteiskunnan kannalta tarpeeton, koska naisen arvo määrittyy perheen kautta.

Vakimo (2001, 45) esittää, että Suomessa vanhat naiset ovat poissa taloudellisen ja poliittisen vallan keskuksista. Vanhoja naisia ei juuri löydy talouselämän eikä kulttuurielämän ja politiikan johtopaikoilta. Tämä on linjassa edellä havaitun naisten perhekeskeisyyden kanssa. Naisen paikan on nähty olevan kotona perheen parissa, ei yhteiskunnallisissa tehtävissä edes sen jälkeen, kun lapset ovat lähteneet kotoa. Toisaalta Vakimo (2001) toteaa Gutmanniin (1977) viitaten, että naisen vanhenemista voidaan kuvata vapautumisena. Naiset muuttuvat itsenäisemmiksi, vähemmän kotiin orientoituneiksi ja enemmän itseään kuin perhettään ajatteleviksi.

Perheen lisäksi toinen naisen ikääntymistä keskeisesti määrittävä tekijä on ulkonäkö. Länsimaisessa yhteiskunnassa ikääntyminen pyritään peittämään iättömyyteen ja erityisesti naisilta edellytetään ruumiin hallintaa ja ulkonäön säilyttämistä. Nykyajan kulttuuri on siis naisen kannalta ageismin, hoikkuuden ja hyvännäköisyyden järjestelmä, jossa naisen täytyy näyttää ”hyvältä” ikääntymisestään huolimatta. Naisen on kiellettävä elämänsä aiheuttamat muutokset ruumiissaan, koska vanheneminen on mielletty synniksi (Kangas & Nikander 1999, Rantamaa 1999, Vakimo 2001, 48).

3 IKÄÄNTYNYT NAINEN MEDIASSA

Tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten vanhuutta ja varsinkin naisen vanhuutta rakennetaan sosiaalisissa käytännöissä eli tässä tapauksessa mediassa. Media (lat. medium) tarkoittaa joukkotiedotusvälineiden kokonaisuutta tai joukkoviestinnän kenttää, jossa sanomia välitetään teknisen apuvälineen kautta suurelle ja valikoimattomalle joukolle, joista valtaosaa sanoman lähettäjä ei tunne. Mediakulttuuriin kuuluvat muun muassa radio- ja äänentoistojärjestelmät, elokuvat, painettu sana ja tv-esitykset (Hemánus 1995, Nordenstreng 1995).

Mediakulttuuri on teollista ja kaupallista kulttuuria, joka noudattaa tiettyjä sääntöjä ja jonka päätavoitteena on kerätä voittoa. Se tavoittelee suurta yleisöä, minkä vuoksi sen täytyy käsitellä ajankohtaisia asioita ja ilmiöitä. Mediakulttuuri vaikuttaa ihmisten vallitseviin käsityksiin maailmasta ja arvoista. Media tarjoaa ihmisille aineksia oman identiteetin rakentamiseen ja auttaa ihmisiä näin löytämään oman paikkansa yhteiskunnassa. Mediakulttuuri on nähty monimutkaisena ilmiönä, jonka vaikutukset ovat moninaisia ja osin ristiriitaisiakin. Tutkijat eivät ole pystyneet muodostamaan ilmiöstä yleisiä teorioita (Fairclough 1997, Kellner 1998, 9, 11–12).

Media on merkittävä osa länsimaisen ihmisen arkipäivää. Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen (1999-2000) mukaan suomalaiset viettävät joukkoviestimien äärellä yli kolme tuntia päivässä. Finnpanel 2007 mukaan television katseluun käytetään aikaa 166 minuuttia ja radion kuunteluun 195 minuuttia vuorokaudessa. Kangaspunnan (2008) tutkimuksen mukaan televisio, radio, internet ja sanomalehti ovat tässä järjestyksessä Suomessa neljä eniten seurattua mediaa. Televisio on näistä medioista kaikkein arvotetuin. Sen kulutusta paheksuttiin ja vähäteltiin, vaikka katselu on runsasta.

Koska media on niin suuri osa ihmisten arkipäivää ja vaikuttaa ihmisten käsitykseen sekä maailmasta että arvoista, on tärkeää tutkia mediaa kriittisesti. Median antama kuva ei ole aina totuudenmukainen ja media voi manipuloida. Karvosen (2005) mukaan joukkoviestinnän esitykset eivät ole todellisuuden kuvauksia. Ne ovat erilaisia toimintoja harjoittavien erilaisten ihmisten erilaisesta maailman kohtaamisen tavoista nousevia, tältä kannalta merkittävien seikkojen kuvauksia. Minkä tahansa esityksen kohdalla voidaan kysyä: Kenen esitys se on?

Kenelle se on tarkoitettu? Kenen todellisuutta se ilmentää? Millainen perspektiivi todellisuuteen on avattu? Mitä todellisuuden puolia on korostettu ja mitä taas häivytetty?

Median antaman kuvan todenperäisyyttä on arvioitu muun muassa haastattelututkimuksien kautta (Ferraro 1992, Kellner 1998, 9). Ferraro (1992) on perehtynyt aiheeseen haastattelemalla ikääntyviä ja ikääntyneitä amerikkalaisia. Tutkimuksessa havaittiin, että viisikymppisten amerikkalaisten mielestä TV-ohjelmat, sanomalehdet ja aikakauslehdet antavat todellisuutta positiivisemmän kuvan vanhuudesta, kun taas vanhemmat kohortit katsoivat, että median vanhuudesta antama kuva on liian negatiivinen. Tutkimuksessa huomattiin myös, että hyvin koulutetut amerikkalaiset ikäkohortista riippumatta olivat sitä mieltä, että media antaa liian negatiivisen kuvan vanhuudesta (Ferraro 1992).

3.1 Lehdistön ikääntynyt nainen

Journalismi on osa joukkotiedotusta (Hemánus 1995). Sanomalehden lukemisella on pitkät perinteet suomalaisessa arkipäivän elämässä. Ridellin (2005) mukaan aamulla sanomalehdestä omaksumme päivän puheenaiheet, joista päivän mittaan keskustelemme omissa sosiaalisissa ryhmissämme. Näin ollen sanomalehdellä on huomattava vaikutus myös siihen, millaisen kuvan yhteiskuntamme jäsenet muodostavat ikääntyneistä naisista. Sanomalehtien lisäksi myös naistenlehdillä ja ns. kolmannen iän medialla, jota edustaa esimerkiksi ET-lehti Suomessa, on vaikutusta käsitykseemme ikääntyneestä naisesta (Lumme-Sandt painossa).

Lehtikirjoituksille on tyypillistä tiettyjen vanhuustyyppeiden hahmottaminen. Suomalaisissa tutkimuksissa on huomattu, että lehtikirjoituksissa vanhuus kuvataan ongelmana, supervanhuutena, koomisena tai vanhoista ihmisistä kirjoitetaan neutraalisti eli samalla tavalla kuin kirjoitetaan minkä ikäisistä ihmisistä tahansa (Vakimo 2001, Halonen 2002, Hjält 1992, Pakarinen 2004).

Vakimon (2001, 170-171) mukaan suurin yksittäinen ryhmä ovat vanhuutta ongelmana käsittelevät kirjoitukset. Niissä puhutaan elintasoeläkeläisistä, eläkepommista, vanhusten tulvasta ja ikärakenteen vääristymästä. Maaseudun kylien ”mummoutumisesta” syyllistetään niitä vanhoja naisia, jotka ovat jääneet kotiseudulleen asumaan. Vanhuus kuvataan yhteiskunnallisena ongelmana, joka uhkaa nuorempia. Näissä kirjoituksissa

sukupuolittuminen näkyy usein vain kuvituksissa, joissa nainen kuvataan hauraana, apua tarvitsevana anonyyminä ruumiina. Itse tekstissä puhutaan usein vain vanhuksista yleensä. Vanhuus ongelmana –teeman alalajeina ovat vanhuus köyhyytenä, liiallisena määränä, taloudellisena taakkana, sairautena, raihnaisuutena, hoidettavuutena, yksinäisyytenä ja kuolemana (Hjält 1992, 115-1, Vakimo 2001, 171). Pakarisen (2004, 35) mukaan kirjoitukset kertovat vanhuksista epämääräisenä ryhmänä, joka aiheuttaa ongelmia tulevaisuudessa. Samoin Phillipsonin et al (2008) suurten ikäluokkien tutkimuksessa todettiin ikääntyviä ihmisiä kuvattavan sanomalehdissä terveys- ja sosiaalipalveluja runsaasti käyttävänä, raskaana ekonomisena taakkana yhteiskunnalle.

Vakimon (2001, 171, 306-307) tutkimuksen mukaan toinen, joskin edellistä vanhuus ongelmana –teemaa huomattavasti pienempi pääryhmä ovat kirjoitukset, joissa vanhuus kuvataan ei-vanhuutena tai supervanhuutena. Näissä kirjoituksissa nostetaan esiin henkilöitä, jotka tekevät jotakin sosiaalisten ja ikänormien odotusten vastaista. Nämä henkilöt ovat pääosin naisia (muun muassa Aira Samulin ja Lenita Airisto), koska ikänormit ovat miesten kohdalla huomattavasti väljempiä. Tähän ryhmään kuuluvat myös vanhat naiset, jotka toimivat jollakin hyvin miehisellä alalla tai toimivat ennako-oletusten vastaisesti esimerkiksi kouluttautuvat keittäjästä lisensiaatiksi. Yleensä nämä kirjoitukset ovat positiivissävytteisiä (Vakimo 2001, 306-307). Supervanhuutta edustavat myös lehdistä löytyvät kirjoitukset poikkeuksellisen hyväkuntoisista vanhuksista, jotka esitellään raihnaisten vanhuuden vastakohtana. Lehtien syntymäpäivähaastattelut antavat hyvän kuvan länsimaisen kulttuurin tavasta tuottaa ikään liittyviä yleistyksiä. Enimmäkseen niistä löytyy toimittajien konstruoimia elinvoimaisia, 'nuorekkaita' merkkipäivän viettäjiä. Haastateltavat vielä täydentävät kuvaa puhumalla fyysisestä kyvykkyydestään. Sama supervanhuus tulee esiin myös haastatteluissa, joita on tehty ansioituneista, pitkän työuran tehneistä ihmisistä. Naiset ovat vähemmistönä näissä molemmissa artikkeleissa (Vakimo 2001, 170, Halonen 2002, Pakarinen 2004, 35).

Sanomalehdissä esiintyy myös paljon kirjoituksia, joissa vanha nainen kuvataan koomisena. Niissä kerrotaan huvittavista tapauksista, joissa vanha nainen toimii ennako-oletusten vastaisesti. Hän torjuu esimerkiksi korkean ikänsä rajoitteen, toimii seksuaalisesti poikkeuksellisen aktiivisesti tai kirjoituksissa nauretaan ikääntyneiden seksiseikkailuille nuorempien naisten ja miesten kanssa (Hjält 1992, 115-117, Vakimo 2001, 172).

Ainoastaan muutamat Vakimon (2001, 172, 306-307) tutkimuksessaan löytämät kirjoitukset kuvasivat vanhaa naista neutraalisti ja olivat tyyliltään toteavia. Yleensä vanha nainen oli näissä kirjoituksissa itse haastateltavana ja hänet kuvattiin seesteisenä ja viisaana, meille tuttuna sukulaisena. Nuesselin ja Van Stewartin (2000) tutkimuksessa havaittiin, että gerontologien kirjoittamissa tutkittuun tietoon perustuvissa kolumneissa ikääntyneitä käsiteltiin ja kuvattiin realistisesti ja monipuolisesti.

Edellä mainittujen henkilökategorioiden lisäksi toinen leimallinen piirre ikääntyneitä ihmisiä käsittelevissä artikkeleissa on se, että ikääntyneen ihmisen terveys esitetään joko hyvin huonona tai erittäin hyvänä. Terveystä puhuttaessa mediassa vallitsee selvä dikotomia. Terveys on kirjoituksissa joko myönteinen tai kielteinen asia, ei mitään siltä väliltä. Kirjoituksissa kerrotaan pelätystä ja heikosta vanhuudesta, joka odottaa, mutta ei ole läsnä. Kirjoituksissa ei haastatella heikkoa vanhusta, vaan haastatteluissa kuvataan yksilöitä, jotka ovat onnistuneet taistelussa vanhuutta vastaan. Vanhuudesta puhutaan kirjoituksissa usein ulkopuolisen silmin, ei omakohtaisesti (Pakarinen 2004, 55).

Kolmas mielenkiintoinen havainto liittyy sanomalehtikirjoitusten viittauksiin vanhojen ihmisten sukupuoleen ja ikään. Pakarisen (2004, 35) tutkimuksessa havaittiin, että kirjoitukset, joissa on maininta sukupuolesta, koskevat yleensä vain miehiä. Jos sanomalehtikirjoituksissa on maininta iästä, se on tavallisesti noin kuusikymmentä. Kirjoituksissa käsiteltiin tuskin lainkaan yli 80-vuotiaita.

Kolmannen iän mediassa vanhoista ihmisistä on tullut esille viime aikoina kolme dominoivaa puhetapaa. Vapaus merkitsee paitsi vapautta palkkatyöstä ja aikaisemmista rooleista myös mahdollisuutta uusiin identiteetteihin. Aktiivisuus merkitsee fyysisen aktiivisuuden lisäksi myös henkistä aktiivisuutta, jopa utelias voi olla vanhanakin. Hyvältä näyttäminen on tärkeää vanhanakin, mutta viime aikoina on alettu korostaa myös kokemuksen tuoman karisman merkitystä (Lumme-Sandt painossa). Samoin Phillipson ym. (2008) ovat huomanneet tutkimuksessaan, että suurten ikäluokkien vanheneminen on tuonut mukanaan uuden näkökulman vanhenemiseen.

Sanomalehdissä esiintyvät ikääntyvien ihmisten nimitykset ovat mielenkiintoinen asia. Hjält (1992, 80) on havainnut, että sanomalehtien henkilöhaastatteluissa vanha nainen kuvataan usein tekstin sävyä mukaillen positiivisessa ja kohteliaassa sävyssä. Heistä käytetään

nimityksiä teräsmummo, vanha emäntä ja grand old lady. Nimitykset sanomalehdissä vaihtelevat huvittavan hyväksytyistä hyvinkin negatiivisiin: ryppynahka, ikäloppu mummo, äitimuori, huivipäinen mummo, mummo–linja. Kohtelias linja liittyi näin ollen erityisesti henkilöhaastatteluihin. On mielenkiintoista verrata Hjältin (1992) tutkimuksen tuloksia Chafetzin ym. (1998) tutkimukseen, jossa havaittiin, että ikääntyvät pitivät parempina sanoja seniorikansalainen, eläkeläinen, isoäiti, isoisä ja vanhempi aikuinen kuin sanoja vanha henkilö, harmaa, vanhus ja vanha nainen tai mies. Tästä voidaan päätellä, että ikääntyneet toivovat tulevansa kutsutuiksi mediassa arvokkailla nimillä.

Ikääntyneet naiset ovat aliedustettuja painetussa mediassa (Vasil & Wass 1993, Vakimo 2001, 299). Vasil ja Wassin (1993) mukaan ikääntyneet kuvataan yleensä negatiivisesti ja he esiintyvät vain harvoin kirjoitusten päätoimijoina. Halosen (2002, 5, 10) mukaan vanhenevan naisen kulttuurinen toiseus ja ruumiilliseen vanhenemiseen liittyvä marginaalisuus saattavat tehdä hänestä median kannalta epäkiinnostavan henkilön. Hjält (1992, 115-117) on huomannut, että vanhus, erityisesti vanha nainen, on lehtikirjoituksissa harvoin itse äänessä. Varsinkin laitoksissa asuvien asioista puhuvat sanomalehdissä yleensä muut kuin vanhus itse. Kuitenkin uusimmat tutkimukset tuovat esille erilaista vanhuskuvaa uusia identiteettejä luovista, karismaattisista toimijoista (Lumme-Sandt painossa).

3.2 TV-ohjelmien ja elokuvien ikääntynyt nainen

Sanomalehtikirjoitusten tavoin ikääntyneiden on monissa tutkimuksissa havaittu olevan aliedustettuja myös televisiossa. Tutkimusten mukaan ikääntyneet naiset näkyvät televisiossa ikääntyneitä miehiä vähemmän (Cohen 2002, Kessler ym. 2004, Zhang ym. 2006). Aihetta käsittelevissä tutkimuksissa ikääntyneiden edustusta ja roolia televisiossa on tutkittu tv-uutisissa ja realistisissa ohjelmissa, fiktiivisissä tv-sarjoissa ja viihdeohjelmissa sekä elokuvissa.

Tv-uutisten ja realististen ohjelmien ikääntynyt nainen

Vakimon (2001, 167) mukaan suurin osa suomalaisista tv-toimijoista eli muun muassa kuuluttajista, säätiedottajista, uutistenlukijoista ja juontajista on nuoria tai keski-ikäisiä. Toimittajissa oli naisia ja miehiä yhtä paljon, mutta haastateltavista vain 1/3 oli naisia. Tv-

uutisissa esiintyneistä toimijoista, joista valtaosa oli haastateltavia, vain 6 prosenttia oli ikääntyneitä.

Halosen (1995) mukaan tv-uutiset ovat korostuneesti keski-ikäisten miesten maailmaa. Tähän maailmaan ikääntyvillä naisilla ei näytä olevan asiaa. Ikääntynyt nainen ei ole kokonaan näkymätön mediassa ja julkisessa diskurssissa, mutta arkisissa ja realistisissa ohjelmissa sekä toistuvissa toimijaroleissa ikääntynyt nainen on Vakimon (2001, 306-307) tutkimuksen mukaan harvinainen. Uutisten ja asiaohjelmien perusteella välittyy helposti kuva, että ikääntyvät naiset ovat vain pieni vähemmistö yhteiskunnassamme, eivätkä he pysty toimimaan yhteiskunnan aktiivisina toimijoina.

Hodgetts ym. (2003) on tutkinut Uudessa Seelannissa television dokumenttisarjaa ”Golden Oldies” kysymällä alempien sosioekonomisessa olevien naisten mielipidettä ohjelman luomasta kuvasta aktiivisista ja inaktiivisista vanhoista ihmisistä. Tutkijat tulivat päätelmään, että televisiokatsojien sosiaalisella ja kulttuurisella taustalla on merkitystä heidän mielipiteisiinsä ja että katsojien välisillä mielipiteiden vaihdoilla oli merkitystä mietittäessä ikääntymisen tarkoitusta ja arvoja. Aktiivisiksi kuvatut vanhat ihmiset saivat tutkimuksen mukaan aikaan sen, että onnistunut vanheneminen mielletään olevan pitkälti omista valinnoista kiinni.

Viihdeohjelmien ikääntynyt nainen

Tv-sarjat ja viihdeohjelmat kuvaavat ikääntyneitä naisia huomattavasti uutisia ja asiaohjelmia enemmän, vaikkakin ikääntynyt nainen kuvataan niissä useimmiten epärealistisesti (Vakimo 2001, 306-307, Cohen 2002). Vakimon (2001, 301) tutkimuksessa huomattiin, että silloin kun vanhasta naisesta puhutaan, hänestä puhutaan humoristisessa tai värityneessä ruumiillisessa kurjuusdiskurssissa. Vanhan naisen omaa, vakavasti otettavaa näkökulmaa, ei tutkimuksen mukaan löytynyt näistä diskursseista. Vanha nainen näyttäytyy sitä negatiivisempänä hahmona, mitä kauemmas hän siirtyy kodin ja perheen kontekstista ja mitä lähemmäksi julkista vapaiden miesten hallitsemaa aluetta hänen toimintaympäristönsä sijoittuu. Tässä huomataan naisen määrittäminen perheestä käsin.

Nainen, joka ei ole perhekeskeinen, kuvataan pahana ja epäilyttävänä. Vakimo (2001) toteaa noita-akan olevan yksi tunnetuimpia vanhan naisen hahmoja, jota muokataan yhä uudelleen

eri aikoina. Kansansatujen lisäksi noita-akka esiintyy esimerkiksi Aku Ankassa Milla Magian henkilöahhahmossa. Samaa noita-akka-ilmiotä edustavat myös ”Kauniit ja rohkeat” -saippuasarjan ikääntyvien naispääosien esittäjät, Stephanie Forrester ja Sally Spectra, jotka esitetään toisia uhkaavina juonittelijoina (Vakimo, 2001, 301).

Kesslerin ym. (2004) tutkimuksessa selvitettiin ikääntyneen henkilön kuvaa saksalaisissa parhaaseen katseluaikaan lähetettävissä tv-draamasarjoissa. Tästä otoksesta saatuja tuloksia verrattiin gerontologisista tutkimuksista saatuihin tuloksiin. Tutkimuksessa osoittautui, ettei tv-sarjojen antama kuva ollut kaikelta osin todenmukainen. Ikääntyneet, varsinkin naiset olivat aliedustettuja ja stereotyyppisesti kuvattuja (Kessler ym. 2004). Featherstone ja Hepworthin (2007) mukaan stereotyyppisellä kuvalla ihmisestä tarkoitetaan liian suoraviivaista, usein leimaavaa kuvausta, joka voi olla sekä positiivinen että negatiivinen.

Vaikka tv-sarjoissa havaittiin huomattavasti epärealistisia ja stereotyyppisiä kuvauksia ikääntyneistä ihmisistä, löytyi niistä myös hieman todenmukaisuutta. Gerontologisten tutkimusten kanssa yhteneväisiä seikkoja olivat roolihenkilöiden käyttämät aktiiviset ja passiiviset mukauttamisstrategiat selviytymiskeinoina (Kessler ym. 2004). Tv-sarjoissa naiset kuvattiin homogeenisena ryhmänä. Heidät nähtiin ei-seksuaalisina, perheettöminä ja ammattitaidottomina. Heidät myös kuvattiin todellisuutta terveemmiksi ja toimintakykyisemmiksi. Naisista annettiin miehiä negatiivisempi kuva (Vakimo 2001, 306-307, Cohen 2002, Kessler ym. 2004).

Ikääntyvät naiset ovat tavallisesti aliedustettuina sekä television asia- että viihdeohjelmissa (Vakimo 2001, 301, Kessler ym. 2004, Zhang ym. 2006). Cohen (2002) tuo kuitenkin tutkimuksessaan esiin esimerkin poikkeavasta tv-ohjelmasta. Hänen tutkimuksensa käsittelee opiskelijoiden mielikuvaa Amerikassa parhaaseen katseluaikaan vuosina 1985-1992 lähetetyn ”Golden Girls” – tv-sarjan naistyypeistä. ”Golden Girls” on ensimmäinen tv-sarja, jossa kaikki pääosien esittäjät ovat yli 50-vuotiaita naisia. Sarjassa oli neljä naista, jotka olivat eronneita tai leskiä ja he asuivat yhdessä. Sarja pyrki liioittelemalla stereotyyppioita ikääntyneistä naisista vähentämään vanhoihin naisiin kohdistuvia negatiivisia asenteita. Kuitenkin opiskelijoiden mukaan vaikka ”Golden Girls” - sarjassa ikääntyvät naiset olivat pääosan esittäjiä ja näin ollen saivat poikkeuksellista aktiivisemmän toimijan roolin televisiossa, antaa sarja silti melko epärealistisen kuvan ikääntyneistä naisista ja vahvistaa

stereotyyppioita. Opiskelijoiden mielestä sarjan ikääntyvät naiset menettävät seksuaalisen kiinnostuksensa ja sarjassa perheet huolehtivat vanhoista naisista, jotka olivat ainoastaan vastaanottavia osapuolia. Lisäksi vanhat naiset kuvattiin näkymättöminä ja he näyttäytyivät stereotyyppisissä rooleissa (Cohen 2002).

Elokuvien ikääntynyt nainen

Ikääntyvien naisten esiintymistä ja roolia on tarkasteltu myös elokuvien osalta. Bildtgårdin (2000) mukaan elokuvien pääosissa esiintyy todella vähän ikääntyviä ihmisiä, joista naisia on vähemmän kuin miehiä. Ikääntyneet naiset kuvataan elokuvissa älykkäinä, terveinä ja rikkaina. Näin ollen elokuvien ikääntyneistä naisista antama kuva ei ole realistinen. Ikääntyvien seksuaalisuutta kuvataan elokuvissa vain vähän, ja jos sitä on, se on estynyttä. Bildtgård (2000) lisää kuitenkin tutkimuksessaan, että viime vuosina populaarikulttuurissa on alettu kuvata ikääntyviä yhä enemmän myös seksuaalisina olentoina. Tähän on vaikuttanut osaltaan se, että 60-luvun seksuaalisen vapautumisen ajan ihmiset ovat alkaneet ikääntyä.

Edellä mainitussa tutkimuksessa havaittiin myös, että naisen vartalo menettää elokuvissa kiinnostettavuuden nuorempana kuin miehen vartalo. Jos iäkäs nainen on halukas, niin hänet kuvataan koomisena tai uhkaavana. Tässä näkyy sama taipumus kuvata ikääntynyt nainen koomisena tai uhkana, mikä huomattiin edellä sanomalehtien ikääntyvistä naisista muodostamaa kuvaa käsiteltäessä. Elokuvissa on ollut kuitenkin huomattavissa viime vuosina muutos ikääntyvän naisen kohdalla. Hyvänä esimerkkinä uudenlaisesta ikääntyneen naisen mallista voidaan pitää Ladies in Lavender elokuvan Ursulaa ja Bond-elokuvien agenttien johtajanainen M:ää. Tutkimuksia aiheesta ei kuitenkaan löytynyt.

3.3 Mainosten ikääntynyt nainen

Edellä on havaittu, että ikääntyvät naiset ovat hyvin aliedustettuina sanomalehtikirjoituksissa ja televisiossa ja että näiden joukkoviestimien välittämä kuva ikääntyvästä naisesta on epärealistinen ja stereotyyppinen. Tässä luodaan vielä katsaus mainosten luomaan kuvaan ikääntyvistä naisista. Onko tämä kuva yhtenevä sanomalehtikirjoitusten ja television välittämän kuvan kanssa?

Mainosten ikääntynyt nainen maailmalla

Länsimaisessa yhteiskunnassa mainoksilla on merkittävä rooli. Kellnerin (1998, 281) mukaan mainokset antavat identiteettimalleja ja tukevat vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä. Katsoja voi ainakin hetkellisesti sijoittaa itsensä mainoskuviin. Mainosten välittämä kuva ikääntyneistä naisista on tärkeä selvityksen aihe.

Bradley ja Longino Jr. (2001) tutkimuksessa USA:laisissa mainoksissa ikääntyneet ihmiset kuvattiin negatiivisessa ja stereotyyppisessä valossa ja että he olivat mainoksissa aliedustettuja. Toisaalta mainostajat ovat huomanneet, että ikääntyvät pitävät itseään nuorempana kuin kronologinen ikä edellyttää. Siksi minäkuva kohottavien hyödykkeiden mainoksissa käytetään vähän nuorempia malleja kuin mainoksen kohderyhmä on. Mainokset luovat näin epärealistista kuvaa ikääntyneistä naisista. Ikääntyville kohdistetaan mainoksia, joissa esiintyy amerikkalaisia sankareita mainostamassa ruusuista tulevaisuutta vanhuksille tarkoitetuissa seniorikodeissa. Niissä ikääntyvä kuvataan aktiivisena, tulevaisuuteen suuntautuvana ja elinvoimaisena sankarina (Bradley & Longino Jr. 2001).

Zhangin ym. (2006) tutkimuksen mukaan mainosten luoma kuva ikääntyvistä on positiivinen, tarkasteltiinpa asiaa mielikuvien (image portrayal) tai stereotyyppien (stereotyping perspectives) näkökulmasta. Ikääntyvä nainen kuvataan esimerkiksi hyvinvoivana, kilttinä mummona. Tutkimuksen mukaan ikääntyvät ihmiset kuvataan mainoksissa usein sivurooleissa: vähemmistönä tai taustalla olevina. Lisäksi tutkimuksessa havaittiin, että niissä mainoksissa, joissa oli vanhoja ihmisiä, esiintyi hyvin rajoittuneita kulttuurisia arvoja. Kulttuuriset arvot voivat tuottaa hyvin negatiivista kuvaa vanhenemisestä. He toteavat myös, että ikääntyneille mainostettavat hyödykkeet ovat vähäisiä ja rajoittuneita. Tällä luodaan stereotyyppinen kuva ikääntyvistä ja heidän tarpeistaan. Toisaalta tutkimuksessa tuodaan esiin, että ikääntyvän kuva on moniselitteinen tämän hetken mainoksissa.

Tämä havainto on samansuuntainen Bradley ja Longino Jr:n (2001) tutkimuksen kanssa. Suhtautuminen ikääntyneisiin ihmisiin on parasta aikaa muuttumassa länsimaisissa yhteiskunnissa. Vaikka monissa tutkimuksissa todetaan, että ikääntyvät kuvataan negatiivisesti, niin kuva on muuttunut viime vuosikymmenen aikana positiivisemmaksi. Ikääntyneistä annetaan positiivinen kuva niin televisio- kuin lehtimainoksissakin. Vanhat ihmiset ovat huoliteltuja, aktiivisia, onnellisia ja terveitä ja heidän olemuksensa henkii

positiivisuutta (Miller ym. 1999, Miller ym. 2004, Lee ym. 2007). Muutoksen takana ovat osaltaan markkinatalouden ekonomiset arvot. Ikääntyvät on alettu nähdä potentiaalisina kuluttajina. Toisaalta Zhang ym. (2006) kyseenalaistavat tämän väitteen. Ikääntyneiden ihmisten aliedustus mainoksissa ja mainosteollisuuden rajoittuneet arvot ja näkemykset ikääntyneistä puhuvat sen puolesta, että ikääntyneitä ei pidetä arvokkaina eikä potentiaalisina kuluttajina. Positiiviset kuvat ikääntyneistä eivät myöskään toimi mainoksissa, mikäli ne ovat virheellisiä. Zhang ym. (2006) huomauttaa tutkimuksessaan, että positiiviset imagot liitettyinä negatiivisiin stereotyyppioihin (esimerkiksi hymyilevät ikääntyvät ihmiset terveysvaikutteisten tuotteiden mainoksissa) johtavat helposti vääriin, vain affektiivisten mielikuvien koodauksiin tutkimuksissa. Williams ym. (2007) on todennut omassa tutkimuksessaan, että vaikka ikääntyneiden kuva on ollut positiivinen jo vuosia mainoksissa, niin kuva ei ole pysynyt muuttumattomana. Aikaisemmin vanhat ihmiset kuvattiin stereotyyppisesti positiivisiksi, kuten yllä on mainittu, mutta nyt mainoksissa näkyy positiivisen vanhenemisen monimuotoisuus.

Mainosten ikääntynyt nainen Suomessa

Bradley ja Longino Jr:n (2001) tutkimus kuvasi tilannetta USA:ssa ja Zhang ym:n (2006) tutkimus laajemmin maailmalla. Millainen on suomalaisten mainosten luoma kuva ikääntyvistä naisista?

Suomessa ET-lehden mainoksia ovat tutkineet Leinonen ja Rantamaa (2001) ja Lumme-Sandt (2000). ET-lehti on 1970-luvulla perustettu lehti, joka suuntautui aluksi eläkeikäisille ihmisille (ET=eläketieto), mutta nykyään lehden pyrkimys on laajentaa lukijakuntaansa suuntautumalla myös 50+ naisille (ET= enemmän tarinoita). Lehteä lukee 705 000 lukijaa, joista 75 % on naisia ja 25% miehiä. Lukijoista on 65 vuotta täyttäneitä 44% (ET-lehti 2010). Leinonen ja Rantamaan (2001) mukaan ET-lehden mainoksissa nousee esiin aktiivisuuden ideologia, joka vastaa hyvin kolmanteen ikään liittyviä uusia puhetapoja. Muita toistuvia ideologioita ovat vapautuminen ja vapaus, turvallisuus, jatkuvuus, avuntarve, elämän sykliisyys sekä sukupuolittunut vanheneminen. Toisaalta mainoksista on kuitenkin luettavissa kaksikasvoisuus. Aktiivisuuden ohella kuvataan raihnaistumista ja riippuvuutta. Naisen ja miehen erot piirtyvät erityisen selvästi. ET-lehden liikkumiseen kohdistuvissa mainoksissa vanha nainen kuvautuu hauraana, epävarmana, tuulipukuisena mummona, kun taas mies on

arvokas, itsetietoinen ja pukeutunut ulsteriin ja hattuun. Kuten edellisten tutkimusten, myös Leinosen ja Rantamaan (2001) tutkimuksen valossa voidaan todeta, että vaikka mainosten esittämä kuva ikääntyvästä ihmisestä on muuttumassa aktiivisempaan suuntaan, kulkee vanha stereotyyppinen malli yhä vahvasti rinnalla.

Lumme-Sandt (2000) on selvittänyt millaista kuvaa lääkkeistä, niiden käytöstä ja käyttäjistä on rakennettu ET-lehdissä vuosina 1986 ja 1996 julkaistuissa lääkemainoksissa. Naisten kuvia oli lääkemainoksissa selkeästi enemmän kuin miesten kuvia. Niiden osuus oli myös kasvanut kymmenessä vuodessa. Naiset kuvattiin monissa eri rooleissa: perheenäiteinä, aktiivisina, itsenäisinä toimijoina, vain mainoksen koristeena tai yhdessä ja samassa mainoksessa jopa kaikissa näissä rooleissa. Tämän voidaan katsoa viittaavan naisen moninaisiin rooleihin. Lääkemainosten naiset eivät olleet aina kauniita ja nuoria eli eivät muodostaneet stereotyyppistä kuvaa naisesta. Ikääntyviä naisiakin esiintyi, mutta heidän suhteellinen osuutensa oli vähentynyt kymmenessä vuodessa. Vanhemmat naiset esiintyivät myös moninaisissa rooleissa, kuitenkin enemmän aktiivisina, itsenäisinä eläkeläisnaisina. Kaikki ET-lehden mainoksissa esiintyneet vanhemmat ihmiset on kuvattu iloisina ja elämästään nauttivina. Tämän positiivisen vanhuskuvan kääntöpuolella on kuitenkin itsensä hoitamisen vaatimus. Huolehtimalla itsestään yksilö osoittaa olevansa hyvä ja moraalinen. Samaa toi esiin myös Rozanova ym. (2006) tutkimuksen perspektiivin ydinajatus: kuvatessaan ikääntyviä sekä negatiivisessa että positiivisessa valossa, media saattaa luoda normatiivisia standardeja siitä, kuinka pitää ikääntyä.

Suomalaisista tutkijoista myös Vakimo (2001, 310) on tutkinut mainosten luomaa kuvaa ikääntyvästä naisesta. Hänen mukaansa vanhan naisen ruumis on kohtuullisen paljon esillä tv-mainoksissa, mutta seksuaaliruumiista puhuminen on vähäistä. Mainoksista löytyi vain muutamia humoristisia viittauksia tähän. Vakimo (2001, 306) havaitsi myös, että tv-mainoksista vain hyvin pieni osa oli suunnattu ikääntyneille kuluttajille. Päinvastoin niissä pyrittiin välttämään mainostettavan tuotteen ja vanhuuden välistä assosiaatiota. Vanhuus nähdään näin ollen negatiivisena ja vältettävänä asiana. Jos mainoksissa on vanhoja naisia, niin heidät kuvataan usein tavoilla, jotka vahvistavat kielteistä vanhuskuvaa.

Vakimon (2001, 306) tutkimuksen mukaan ikääntyvä nainen esitetään mainoksissa usein sivuroolissa. Näin havaittiin myös Zhangin ym. (2006) tutkimuksessa. Jos ikääntyvä nainen

on päätoimija, hän esiintyy yleensä edustamassa jotain muuta kuin itseään. Ikääntynyt nainen on yleensä mainoksissa leskenä tai isoäitinä, joskus myös perheensä kanssa isoäitinä tai turvallisen emännän roolissa. Naisen vanhuudesta ei varsinaisesti puhuta mainoksissa, mutta sitä luonnehditaan visuaalisesti. Mainosten vanhuusteot koostuvat ikääntyvän naisen ruumiin, pukeutumisen ja tekemisten kuvauksesta. Lisäksi mainoksissa kuvataan vanhan naisen toimintaympäristöä ja ”höperyyttä” (Vakimo 2001,306–307).

Sanomalehdissä esiintyvät koomisen vanhuksen ja supervanhuksen kategoriat tulevat esiin myös tv-mainoksissa. Vanhan naisen hahmo tuottaa usein tv-mainoksessa juoneen yllättävän koomisen käänteen tai vanhan naisen olemus kuvautuu sinänsä koomisena. Vanha nainen saattaa esimerkiksi kuvautua ensin stereotyyppisesti katsojien olettamana höperönä, tiettyjä vanhanaikaisia käytösmalleja noudattavana tyypillisenä mummona, joka ei tiedä nykyteknologiasta mitään. Hetken kuluttua mummosta kuoriutuukin moderni nykymummo, joka surffailee netissä, kiroilee raitiovaunussa tai nauttii nuorison suosimaa roskaruookaa. Tällainen nykymummo käyttäytyy nuorten miesten tavoin ja on ”kova jätkä” (Vakimo 2001, 306-307).

Mainosten antama kuva ikääntyneistä naisista on muutoksen alla, mutta noudattaa edelleen paljolti vanhoja stereotyyppioita. Ikääntyviä yleensä mutta varsinkin vanhoja naisia esiintyy mainoksissa vähän. Ikääntyneille kohdistetuissa mainoksissa hyödykkeiden kategoriat ovat vähäisiä. Ikääntyneet naiset kuvataan stereotyyppisesti höperöiksi, raihnaisiksi tai hyväntahtoisiksi mummoiksi tai sitten koomisiksi supermummoiksi. Todella harvoin mainoksissa esiintyvät iäkkäät naiset on kuvattu realistisesti ja todenmukaisissa tilanteissa (Bradley ja Longino Jr. (2001), Leinonen & Rantamaa (2001), Vakimo 2001, 306-307, Zhang ym. 2006).

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYS

Ei ole yhdentekevää, minkälaisia puhetapoja vanhoista naisista käytetään valtakunnan ykkössanomalehdessä Helsingin Sanomissa, koska medialla on vaikutusta arvomaailmaamme ja identiteettiimme (Kellner 1998, 9, 11-12, Featherstone & Hepworth 2007). Kuten edellä esitetystä kirjallisuuskatsauksesta käy ilmi, suurin osa suomalaisesta vanhuuden mediakuvaa käsittelevästä tutkimuksesta on lähes kymmenen vuotta vanhaa ja tutkimusten aineisto on usein 15 vuoden takaa. Tämän Pro gradu-työn tarkoituksena on selvittää mitä ja miten ikääntyneestä naisesta kirjoitetaan mediassa tällä hetkellä.

Tutkimuskysymys:

Miten Helsingin Sanomat kirjoittaa ikääntyneistä naisista ja millainen kuva heistä muodostuu näiden lehtiartikkeleiden perusteella?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen aineisto

Aineisto on kerätty Helsingin Sanomista, jonka kokonaislevikki oli 412 421 6.1.2010 (<http://medianetti.helsinginsanomat.fi/mediatiedot/>). Se on Suomen laajalevikkisin sanomalehti, jolla on Kansallisen Mediatutkimuksen mukaan 965 000 lukijaa (KMT Lukija S08/K09 / TNS Gallup.) Vuoden 2009 lukemistutkimuksen mukaan Helsingin Sanomien eri osastojen lukeminen on säilynyt entisellä vahvalla tasollaan. Kotimaan uutisia sekä Pääuutissivua lukevat lähes kaikki. Myös Ulkomaat osio tavoittaa yli 90 % lukijoista. Tärkeimmät lukemisen motiivit ovat lehden sisältö, lehden luotettavuus sekä riippumattomuus ja objektiivisuus. Helsingin Sanomien sisältöä pidetään kattavana sekä monipuolisena. (Helsingin Sanomien lukemistutkimus 2009 / TNS Gallup). Nykyisessä lyhyiden uutisten tulvassa Helsingin Sanomien selkeä rooli on taustoittaa uutisia ja syventää tietoa (Helsingin Sanomien lukemistutkimus 2009 / TNS Gallup).

Ridellin (2005) mukaan sanomalehden lukijat suhtautuvat usein kriittikittömästi lehden varsinaiseen sisältöön ja sitä luetaan ikään kuin ikkunana todellisuuteen. Helsingin Sanomat on lukijoilleen muutakin kuin uutisia. Lehdestä löytyvät myös yhteiset keskustelunaiheet päiväkahvipöytään (Helsingin Sanomien lukemistutkimus 2009 / TNS Gallup). Yllä olevan perusteella voidaan olettaa, että Helsingin Sanomien puhetoilla on vaikutusta siihen, millainen käsitys ikääntyneestä naisesta muodostuu Suomessa.

Tutkimuksen perusaineistona olivat kaikki joulukuun 2008 ja tammikuun 2009 aikana ilmestyneet Helsingin Sanomat. Helsingin Sanomien Nyt -liite, Kuukausiliite ja nettilehti jätettiin aineiston keruun ulkopuolelle. Aineistosta jätettiin pois myös mainokset ja ilmoitukset.

Analysoitavaksi valittiin kaikki kirjoitukset (N=80), joissa puhuttiin tai viitattiin vanhoihin ihmisiin. Mukana oli siis myös kirjoituksia, joissa vanhuus ei ollut jutun pääaiheena. Erityisenä mielenkiinnon kohteena oli vanha nainen (noin 65 vuotta tai vanhempi). Mukaan otettiin myös artikkelit, joiden kuvissa vanha nainen esiintyi, vaikka varsinaisesti tekstissä ei häneen olisi viitattukaan. Vanhan naisen ei tarvinnut olla toimijana artikkelissa vaan

viittauskin riitti. Iän maininta (65+) riitti suoraan valintakriteeriksi. Ikää ei tarvinnut kuitenkaan suoraan mainita vaan valintakriteerin täytti myös kuva tai maininta eläkkeellä olosta. Valintakriteeri täyttyi myös, jos artikkelin asiasisällöstä selvisi, että kyseinen henkilö on yli 65-vuotias. Aineiston lehtikirjoituksista on kuvaileva kooste liitteessä yksi.

5.2 Teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat

Tutkimuksen teoreettis-metodologisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi, jonka mukaan ihmisten itsestään selvänä todellisuutena pitämä jokapäiväinen tieto tuotetaan ihmisten ajattelussa ja toiminnassa. Ihmiset rakentavat käsityksen ympäröivästä maailmasta vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Tutkittavaa todellisuutta ei ole mahdollista kohdata ”puhtaana”, vaan se on aina jostakin näkökulmasta nimetty (Berger & Luckmann 1994, 74, Burr 1995, 1–8).

Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtia on neljä. Ensimmäinen lähtökohta on kriittinen suhtautuminen itsestään selvään tietoon. Toiseksi ymmärtäminen on kulttuurisesti ja historiallisesti suhteellista. Kolmanneksi tietoa ylläpidetään ja uusinnetaan ihmisten välisessä kommunikaatiossa i. sosiaalisissa prosesseissa. Viimeiseksi tietoa ja sosiaalista toimintaa ei voi erottaa toisistaan (Burr 1995, 3-5).

Ihmisten välinen vuorovaikutus perustuu suurimmaksi osaksi kielen käyttöön. Kielen käyttöä voidaan analysoida kahdesta näkökulmasta: todellisuuden kuvana tai todellisuuden rakentamisena. Ensimmäinen näkökulma tukeutuu olettamukseen, että kielen käyttö toimii tiedon saannin välineenä olemassa olevista faktoista. Jälkimmäisessä, jota kutsutaan sosiaaliseksi konstruktionismiksi, kielen käyttö ei ole silta todellisuuteen vaan osa todellisuutta (Jokinen ym. 1993, 9). Tutkimuksessa analyysimenetelmänä käytetty diskurssianalyysi tukeutuu tähän jälkimmäiseen näkökulmaan.

Tutkimuksen analyysimenetelmänä käytettävä diskurssianalyysi ei ole yksi yhtenäinen metodi, vaan teoreettinen orientaatio, jolla on useita erilaisia käytännön metodisia sovelluksia (Jolanki 2008). Eskolan ja Suorannan (2003, 161) mukaan diskurssianalyysissä keskitytään tekstiin eikä tehdä eroa kielen käytön ja todellisuuden välille. Tekstiä käsitellään omana tuotteenaan ilman pyrkimystä päästä käsiksi sen takana olevaan todellisuuteen. Analyysin

toisessa vaiheessa voidaan tehdä tulkintoja siitä miten asiat ovat. Diskurssianalyysissa tutkimuskohde on jonkin sosiaalisesti rakentuvan inhimillisen käytännön selvittäminen kokonaisuutena eli tässä työssä selvitetään, minkälainen käsitys ikääntyneestä naisesta rakentuu Helsingin Sanomien artikkeleissa, niiden teksteissä ja kuvissa.

Tuomen ja Sarajärven (2002, 106) mukaan diskurssianalyysissa tarkastellaan inhimillisiä merkityksiä. Heidän mukaansa diskurssianalyysissa on oleellista näkymättömän ymmärtäminen. Jokinen ym. (1993, 9-10) määrittelevät diskurssianalyysin ”sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä”. Käytännön tutkimuksen teon kannalta tämä merkitsee sitä, että teoille ja ilmiöille ei nimetä syitä, vaan tavat, joilla toimijat kuvaavat ilmiöitä ja nimeävät niitä, otetaan tutkimuksen kohteeksi (Suoninen, 1999).

Erilaisia merkityssystemejä on kutsuttu toisinaan tulkintarepertuaareiksi ja toisinaan diskursseiksi. Niillä molemmilla tarkoitetaan verrattain eheää merkityssuhteiden kokonaisuutta tai merkitysulottuvuutta, joka rakentaa sosiaalista todellisuutta tietyllä tavalla erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen ym. 1993, 26, 27). Diskurssi foucault’laisessa mielessä ymmärrettynä pyrkii purkamaan vastakkainasettelun todellisuuden ja sitä koskevien käsitysten välillä ja viittaa sekä merkitysjärjestelmiin että niiden puitteissa tulkittuun toimintaan tai kokonaisiin instituutioihin (Alasuutari 1994, 55).

Diskurssianalyysissa kontekstin moniulotteisuutta ei nähdä analyysin kannalta häiriötekijänä, vaan sitä pidetään ominaisuutena, joka rikastuttaa aineiston analyysia. Konteksti käsitteeseen kuuluvat kysymykset millaisissa tilanteissa ja ympäristöissä diskurssit rakentuvat. Tulkinta on pyrittävä suhteuttamaan tiettyyn aikaan ja paikkaan, jossa analysoitavaa toimintaa tarkastellaan. Ongelmalliseksi tämän asian tuo seikka, että aika ja paikka voidaan määritellä monella tavalla. Ajassa voidaan liikkua sekunnista ihmiskunnan historiaan ja paikka voi vaihdella neliömetristä globaaliin (Jokinen ym. 1993, 29-30). Pienin asia, jota voidaan nimittää kontekstiksi on yksittäinen sana tai teko. Sana voi liittyä lauseeseen tai yksittäinen teko voi liittyä toimintaepisodiin. Yhdellä sanalla voi olla monta eri merkitystä kuten esimerkiksi sana kuusi (numero tai puulaji) ja toisaalta eri sanalla saadaan toimintaepisodi

näyttämään erilaiselta kuten esimerkiksi tappo, murha, teurastus (Jokinen ym. 1993, 30, Fairclough 1997, 28, 143).

Faircloughin (1997, 76) mukaan joukkotiedotusvälineillä voidaan vaikuttaa tietoon, uskomuksiin, arvoihin, sosiaalisiin suhteisiin ja sosiaalisiin identiteetteihin. Media kykenee tekemään asioista merkityksellisiä esittämistavallaan. Representoinnissa valitaan aina se mitä kuvaukseen sisällytetään, mitä jätetään pois, mikä on ensisijaista, mikä toissijaista. Diskurssianalyysi on yritys jäljittää tekstien, diskurssikäytäntöjen ja sosiokulttuuristen käytäntöjen välisiä systemaattisia yhteyksiä. Tekstien ja yhteiskunnan/kulttuurin välinen suhde tulee ymmärtää dialektiseksi. Tekstit muotoutuvat sosiokulttuurisesti, mutta ne muotoilevat myös yhteiskuntaa ja kulttuuria. Ne voivat luoda uutta tai uusintaa vanhaa (Fairclough 1997, 74-78).

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, millaisia inhimillisiä merkityksiä ikääntyneeseen naiseen liitetään ja minkälainen käsitys niiden perusteella rakentuu ikääntyneestä naisesta Helsingin Sanomien artikkeleissa.

5.3 Tutkimuksen kulku

Analyysi aloitettiin lukemalla aineistoon kuuluvat artikkelit huolellisesti läpi monta kertaa muistiinpanoja tehden. Analyysi vaatii aineiston läpilukemista monta kertaa, koska se, mikä ensi lukemisen jälkeen vaikuttaa oleelliselta, ei useinkaan ole diskurssianalyysin kannalta kiinnostavinta (Potter & Wetherell 1987, 158–175). Diskurssianalyysi ei ole analyysimenetelmä, jonka tekeminen perustuisi yhdenmukaisille säännöille siitä, miten sitä käytännössä tehdään. Pikemminkin diskurssianalyysi on väljä teoreettinen viitekehys, joka sallii erilaisia tarkastelun painopisteitä ja menetelmällisiä sovelluksia (Potter & Wetherell 1987, 158-175). Diskurssianalyysissa paitsi kielenkäytön yksityiskohdat myös aineiston ristiriitaisuudet ovat tärkeitä (Burr 1995, 165; Juhila & Suoninen 1999). Tässä tutkimuksessa haettiin vallitsevia puhetapoja ikääntyneestä naisesta.

Kaikki artikkelit kirjattiin ilmestymispäivän mukaan taulukoksi. Liitteessä 1 olevasta taulukosta ilmenevät myös artikkeleiden otsikot ja missä Helsingin Sanomien osiossa artikkelit olivat ilmestyneet. Tämän jälkeen tehtiin sisällönanalyysia lajittelemalla artikkelit

aihepiiriensä mukaan omiin koodauskortteihinsa (liite 2). Koodauskorteissa oleviin tarkentaviin kysymyksiin haettiin vastauksia. Tarkentavia kysymyksiä olivat: 1) Millä sanoilla vanhaa naista kutsutaan? 2) Mitä vanhuuteen liittyviä sanoja käytetään? 3) Kuka on artikkelin toimija? 4) Missä yhteydessä ja mitä vanhasta naisesta puhutaan? 5) Mikä on artikkelin teema? Lisäksi koodauskortteihin kirjattiin myös muita huomioita.

Artikkelit luettiin läpi monta kertaa koodauskorteittain käyttämällä tarkentavia kysymyksiä: kuka sanoo kenelle, miten ja mitä. Seuraavana vaiheena analyysissa Faircloughin (1997, 266) ohjeiden mukaan pyrittiin huomioimaan, mitä artikkeleissa on läsnä ja mitä puuttuu. Fairclough (1997, 266) neuvoo myös etsimään teksteistä erilaisia toiminnan ja osallistujien tyyppisiä sekä kategorisoimaan ja metaforisoimaan toimintaa ja osallisia. Analyysia syvennettiin edelleen seuraavilla kysymyksillä: Millainen näkökulma kirjoituksissa on vanhaan naiseen? Millaisissa yhteyksissä vanhasta naisesta puhutaan? Millaisia sanoja, termejä ja metaforia vanhasta naisesta käytetään? Miksi vanha nainen on uutinen vai onko hän? Kuka puhuu, mitä on läsnä ja mitä puuttuu vanhaa naista käsittelevissä artikkeleissa?

Edellä mainittujen kysymysten ja ohjeiden perusteella artikkelit lajiteltiin samankaltaista puhetapaa esittäviin ryhmiin. Esimerkiksi ikä- ja sukupuolistereotyyppisesti esitetyt artikkelit lajiteltiin omaksi ryhmäkseen. Artikkelit luettiin jälleen ryhmittäin ja niistä etsittiin samankaltaisuuksia ja ristiriitoja. Osa artikkeleista pysyi alkuperäisessä ryhmässä ja osa vaihtui toiseen ryhmään. Tarkemmin artikkeleita lukiessa huomattiin, että kyse ei ollutkaan stereotyyppiä, vaan jonkin ihan uuden puhetavan esiintumisesta. Osasta artikkeleista muodostettiin kokonaan uusia ryhmiä. Jotkut artikkelit sopivat sisällöltään kahteen, jopa kolmeen ryhmään. Osasta artikkeleista löytyi ristiriitaisia teemoja/diskursseja. Esimerkiksi sisällön ja kuvan tai otsikon välillä oli selvä ristiriita. Vähitellen monen lukemisen jälkeen kuitenkin artikkeliryhmistä muodostui teemoja, jotka edelleen jäsenyivät diskursseiksi. Diskurssit ovat tutkijan tulkintatyön tuloksia (Jokinen ym. 1993, 28). Fairclough (1997, 75) painottaa, että tekstit eivät ole yksiselitteisiä, vaan hyvinkin ambivalentteja ja avoimia erilaisille tulkinnoille.) Diskurssianalyysissa ei riitä, että tutkija keskusteltuaan aineistonsa kanssa muodostaa diskursseja, vaan hänen pitäisi myös selittää ja tulkita, kuinka diskurssit aktualisoituvat käytännössä (Jokinen ym. 1993, 28).

6 AINEISTON KUVAILU JA TULOKSET

6.1 Aineiston yleiskuvaus

Määrällisessä sisällönanalyyssissä ilmeni, että artikkeleita oli lähes kaikilta lehden osa-alueilta kaikkiaan 80 kappaletta. Joulukuussa oli 42 kirjoitusta ja tammikuussa 38 kirjoitusta. Vanha nainen oli keskiössä 43 artikkelissa, yhtenä monista 35 artikkelissa ja vain kuvassa kahdessa artikkelissa. Suurin osa näistä artikkeleista, joissa nainen oli pääosassa, oli joko syntymäpäivä- tai nekrologikirjoituksia tai sitten onnettomuutta koskevia pikku-uutisia. Alla olevasta taulukosta selviävät tarkat lukumäärät eri palstoilla olleista artikkeleista.

Taulukko 1: Helsingin Sanomat: Palstat ja artikkeleiden määrät

Osio	Artikkelien määrä
Kaupunki	8
Kotimaa	5
Lyhyesti	13
Ulkomaat	5
Taloustuutiset	4
Kuolleet	15
Mielipide	6
Kulttuuri	5
Minne Mennä	1
Nimiä Tänään	4
Sunnuntai	7
Elämä- ja terveys	3
Hinta & Laatu	1
Koti & Tyyli	1
Meno & Paluu	1
Auto	1
Yhteensä	80

Vaikka tutkimusaineiston kirjoituksia löytyi lähes kaikilta palstoilta, urheilupalstalla ei ollut yhtään kirjoitusta ikääntyneistä naisista eikä myöskään ikääntyneistä miehistä tutkimusajankohtana. Tähän vaikutti todennäköisesti aineistonkeruu ajankohta 1. joulutammikuuta ei ole kiivainta veteraaniurheilu-aikaa.

Aineiston valinnassa yksi tärkeä kriteeri oli ikä, yli puolessa eli 46 artikkelissa mainittiin ikä. Kirjoituksissa mainittu ikä sijoittui 65-95 vuoden välille. 65-74-vuotiaista puhuttiin 16 kirjoituksessa. Eniten kirjoituksia (18) oli 74-85-vuotiaista. Huomion arvoista on, että 85-95 vuotiaistakin naisista oli maininta useissa (12) kirjoituksissa. Kuusi artikkelia valittiin mukaan, koska niissä kerrottiin julkisuuden henkilöistä, joiden ikä on tiedossa, vaikka sitä ei mainittukaan kyseisessä artikkelissa. Lopuissa mukaan kelpuutetuissa artikkeleissa oli kuvassa vanha nainen ja/tai artikkelissa oli mainittu sana mummo (tai siihen verrattavissa oleva sana), isoäiti, eläkkeellä oleva tai siinä puhuttiin iäkkäistä tai vanhoista naisista.

Vanhoista naisista käytetyt nimitykset ovat koottuna alla olevassa taulukossa. Lukumäärät tarkoittavat, kuinka monessa eri artikkelissa nimitys on esiintynyt, toisin sanoen ei kuinka monta kertaa nimitys on esiintynyt kaiken kaikkiaan.

Taulukko 2: Vanhojen naisten nimitykset Helsingin Sanomissa

Vanhojen naisten nimitykset	lukumäärä
Ammatti tai arvo + nimi	18
lääkäsi nainen, rouva + nimi	11
Nimi + ikä	10
Nimi	9
Rouva, nainen, madame	8
Mummo, mummi (lisäksi yhdyssanat: teräsmummo, mummoarkku, mummopalkka, mummotalo, mummola)	10
Vanhus	7
Eläkkeellä oleva tai entinen ”se ja se”	6
Leski, sotasankari, voimahahmo, vahva nainen, vanha feministi, fani, elämänkumppani, suuromistaja, miljonääri, Marimekon Putin	Kukin nimitys esiintyi kerran

Mummoksi vanhaa naista kutsuttiin useimmiten mielipide- ja lyhyesti –kirjoituksissa. Lyhyesti –kirjoitukset käsittelevät pikku-uutisia. Lisäksi käytettiin yhdyssanoja kiilaajamummo, teräsmummo, mummoarkku, mummopalkka ja mummotalo sekä mummola. Mummottelu häviää, kun siirrytään pikku-uutisista isoihin uutisiin tai kun vanhasta naisesta puhutaan tunnettuna ihmisenä. Mummo sana voi olla hyvinkin vähättelevä *itseään täynnä oleva kiilaajamummo* (29), mutta se voi olla myös arvostava, lämminhenkinen *minä istun salin perällä, olen pieni tyttö ja kuuntelen, kuinka mummi hyräilee keittiössä* (16). Numerot kursivoitujen tekstien perässä viittaavat liitteessä yksi oleviin artikkeleiden numeroihin. Konteksti on olennainen mummo sanaa käytettäessä. Merkitysisältö vaihtelee saman

artikkelin sisällä. Puhujalla on merkitystä, mummo sana tai mummottelu voi olla stereotypiaa (1), itseironiaa (1) tai lämminhenkinen ilmaus (16). On eri asia, kun asukas sanoo *tämä on tällainen eläkemummojen talo* (1) tai kun toimittaja nostaa saman asian otsikkoon *Haagan mummotalo tyrmää vuokrakaavailut* (1). Otsikosta saadaan vaikuttava ja tavallaan naurettavakin, kun mummot nousevat barrikadeille, vaikka itse tekstistä mitään sellaista ei ilmenisikään. Ryhmän (esimerkiksi vanhat ja vammaiset) sisäinen huumori ja itseironia ovat yleensä hyväksytyjä ja sallittuja, mutta ulkopuolisten esittämä samankaltainen huumori katsotaan yleensä alentavaksi

Vanhus sanaa käytettiin samoin kuin mummo nimitystäkin monisyisesti ja kontekstisidonnaisesti. Vanhus voi olla lyhyesti kirjoituksen *71 vuoden ikäinen vanhus, joka jäi auton alle* (15) tai vanhus voi olla kunnioittava nimitys *Monelle vanhukselle palvelutalo voi olla viimeinen koti. Jos sairaalahoitoa ei tarvita, kuolema saa tulla omassa huoneessa. Paikka pöydässä jää tyhjäksi, sytytetään kynttilä* (77). Kun ihminen tai paikka (tässä tapauksessa palvelutalo) tulee tunnetuksi, muuttuu kirjoittelun sävy kunnioittavaksi ja tällöin sanan vanhus merkitys muuttuu. Toimittaja tuskin käyttäisi tekstissään tuntemastaan 70 vuoden ikäisestä naisesta nimitystä vanhus.

Vanhoista naisista puhuttaessa käytettiin monesti heidän ammattiaan *kirjallisuudentutkija ja tietokirjailija Ritva Haavikko* (54) tai arvoaan *kirjastoneuvos Marjaana Karjalainen* (42) nimen lisäksi. Muutamissa kirjoituksissa oli ammatin lisäksi maininta eläkkeellä olosta tai entinen se ja se, kuten esimerkiksi *eläkkeellä oleva opettaja* (20), *eläkkeelle jäänyt tiedotusjohtaja* (15) ja *entinen sairaanhoitaja ja psykoterapeutti* (15).

Mielenkiintoisia olivat nimitykset *sotasankari* (60), *tasa-arvotaistelija* (48), *voimahahmo* (26), *Sdp:n vahva nainen* (23) ja *vanha feministi* (15). Vanhaan naiseen harvemmin liitetään myöskään *fani* (76) tai *elämäkumppani* (11) nimitystä kuten oli kahdessa artikkelissa. Oma lukunsa olivat Kirsti Paakkaseen liitetyt määreet *vanha eukko* (55), *suuromistaja* (47), *miljonääri* (57) ja *Marimekon Putin* (55). Mielenkiintoiseksi Paakkasen nimitykset tekee se, että nämä nimitykset olivat Talous-sivulla, jonka kieli on yleensä asiatyylä.

6.2 Vanhan naisen diskurssit Helsingin Sanomissa

Tässä kappaleessa kerrotaan tutkimuksessa esiin tulleista diskursseista tarkemmin. Tutkimuksen tarkoitus oli selvittää, millainen käsitys rakentuu ikääntyneestä naisesta Helsingin Sanomien artikkeleissa. Tutkimuksessa haettiin myös vallitsevia puhetapoja ikääntyneistä naisista. Lisäksi tarkasteltiin, onko vallitsevissa puhetavoissa tapahtunut muutoksia verrattuna aikaisempien suomalaisten tutkimuksien esiin tuomiin puhetapoihin (Hjält 1992, Vakimo 2001, Halonen 2002, Pakarinen 2004). Tutkimuksessa esiin tulleet puhetavat ovat: 1) kuin kuka tahansa –diskurssi, 2) kiltti tai ilkeä mummo –diskurssi, 3) oman elämänsä rouva –diskurssi, 4) naiset vallassa –diskurssi ja 5) rikotaan perinteisiä rooleja –diskurssi. Toisin kuin aikaisemmissa suomalaisissa tutkimuksissa puuttumaan jäi lähes kokonaan ongelmadiskurssi.

6.2.1 Kuin kuka tahansa –diskurssi

Kuin kuka tahansa –diskurssilla tarkoitetaan tässä työssä sitä, että vanhaa ihmistä käsitellään artikkelissa tasapuolisesti muihin ihmisiin verrattaessa. Artikkelit ei muutu sisällöltään epäuskottavaksi tai naurettavaksi, vaikka iän tilalle vaihtaisi minkä iän tahansa tai sukupuolen kohdalle vaihtaisi toisen sukupuolen. Useissa pikku-utisissa (7/13) vanhoista naisista puhutaan samalla tavalla kuin kaikista muistakin ihmisistä. Pikku-utisissa mainitaan usein ikä ja sukupuoli, vaikka sillä ei olisi mitään vaikutusta tapahtuneeseen, mutta sama koskee kaikkia pikku-utisissa mainittuja henkilöitä asianomaisen iästä tai sukupuolesta riippumatta. Monissa pikku-utisissa mainittiin myös sana iäkäs määrittämässä sanaa nainen (tai mies) ilman ikämainintaa. Sanan iäkäs tilalla olisi voinut olla vaikkapa keski-ikäinen uutisen muuttumatta epäuskottavaksi.

Taivalkoskelainen 66-vuotias nainen kuoli, kun hänen kuljettamansa henkilöauto suistui ajoradalta ja pyörähti katolleen ... (19).

Iäkäs nainen jäi linja-auton alle Tampereella tiistaina. Nainen kiiruhti pysäkillä olleeseen bussiin, kun hän kaatui ja luiskahti osittain bussin alle (4).

...kuolinsyyksi epäillään häkää. Iäkäs nainen ja aikuinen poika löydettiin kuolleina omakotitalosta Ruovedellä Pirkanmaalla (28)

Ristiriitaisuuksiakin löytyi artikkelin otsikon ja sisällön väliltä. Otsikkoon oli ihan neutraalisti kirjoitettu:

Nainen kuoli liikenneturmassa Rengossa. (7)

Mutta itse tekstissä ilmenee, että jutussa ei pyrittykään kokonaisuudessaan neutraaliin ilmaisuun, vaan haluttiin tuoda esiin, että kuljettaja oli poikkeuksellisen vanha ja vanhuus selittänee koko onnettomuuden.

Lähes 80-vuotias nainen törmäsi ajoneuvoineen keskiviikkoiltana Rengossa Topenon tiellä vastaan tulleeseen autoon. Vastaan tulleen auton kuljettajan mukaan nainen oli ajautunut ajoneuvoineen väärälle puolelle tietä (7).

Mielipidetiedusteluissa niin Suomessa kuin ulkomaillakin kohderyhmä oli laaja ja tasapuolisesti valittu. Mielipiteitä oli kysytty monen eri ikäisiltä naisilta ja miehiltä, lähes kaikista haastateltavista oli maininta iästä. Huomion arvoista oli, että myös vanhan naisen mielipidettä oli kysytty, vaikka mielipiteitä ei kysytty vanhuudesta eikä vanhan naisen vastausta nostettu mitenkään poikkeavaksi lukuun ottamatta yhtä jäljempänä mainittavaa artikkelia. Joten mielipidetiedusteluiden voidaan katsoa suurimmaksi osaksi kuuluvan kuin kuka tahansa –diskurssiin.

HS kysyi Sofiassa: Kuka syyppää kaasukriisiin? Jelena Dimitrova, 68: Helppo sanoa: koko juttu Venäjän ja meidän hallituksemme syy. Meillä on vain yksi kaasuputki ja meille tulee vain venäläistä kaasua... Ivan Ivarov, 45: Vika on meidän poliitikoissamme...(56).

HS kysyi Itäkeskuksessa asioivien synnyinmaata ja unelmien asuinpaikkaa: Hilikka Jantunen, 78, on Kallion kasvatti eikä osaa haaveilla poismuutosta. Ben Andreas, 33, on muuttanut vastikään Saksasta ja tyytyväinen Kallioon asuinpaikkana (13).

Helsingin Sanomat kirjoittaessaan ikääntyneistä, arvostetuista tieteen tai taiteen edustajista, ei nosta ikää merkittävään asemaan ja artikkelit on muutenkin kirjoitettu asiatyylisiin. Vaikka kyseessä on iäkkään ihmisen syntymäpäivähaastattelu tai palkitsemiseen liittyvä haastattelu,

ikää ei tuoda pääosaan missään vaiheessa, kuten ei pääsääntöisesti muissakaan samaan kategoriaan kuuluvissa artikkeleissa. Kirjoituksessa on keskitytty asiaan, kuten alla olevissa viitteissä kirjallisuuteen tai elämäntyöhön eikä henkilön ikään tai sukupuoleen.

Merkkipäivän lähestyessä kirjallisuudentutkija ja tietokirjailija Ritva Haavikon mielessä eivät ole päällimmäisenä juhlat vaan työ (52).

Emeritaprofessori Pirkko Anttila palkittiin kokonaan uuden tieteenalan, käsityötieteen, kehittäjänä (5).

Pirkko Mannolan syntymäpäivähaastattelussa ovat läsnä samaan aikaan toisilleen vastakkaiset diskurssit. Mannolasta tehty artikkeli on hyvä esimerkki nykyisestä pro- ja antikulttuurista. Nuoruutta ihannoidaan, mutta toisaalta ihannoidaan myös karismaattisia, ikääntyneitä toimijoita. Artikkelin on kirjoitettu asialliseen sävyyn, mutta otsikoksi on nostettu iltapäivälehtien tapaan:

Spagaatti taipuu yhä (36)

Ikäistään nuoremmalta näyttävältä laulaja-näyttelijä Mannolalta kysytään, miltä tuntuu täyttää 70 vuotta (36). Mutta ikäistään nuoremmalta näyttävältä kirjallisuudentutkija Haavikolta sitä ei kysytä (52). Toisin sanoen sitä asiallisempi kirjoitus, mitä korkeammin koulutettu haastateltava tai sitten asianomainen edustaa ns. korkea kulttuuria kuten oli laita artikkelissa Aimo Kanervan satavuotisenäyttelystä kertovassa artikkelissa (25).

...näyttely, jonka Kanervan leski, Aulikki Kanerva on halunnut omistaa miehensä ... (25)

Vanhoista naisista kirjoitetut muistokirjoituksien sisällöt edustavat suurimmaksi osaksi 'kuin kuka tahansa' puhetaapaa. Muistokirjoituksia on miehistä enemmän kuin naisista. Lähes puolet muistokirjoituksista (7/9) oli kirjoitettu ulkomaalaisista, jotka olivat maailmalla tunnettuja taiteilijoita, tasa-arvotaistelijoita ja olipa eräs heistä jopa sotasankari (6,46,58). Joka tapauksessa he olivat hyvin poikkeuksellisia naisiksi. Jos suomalaisista hyvin vanhoista naisista on kirjoitettu muistokirjoitus Helsingin Sanomiin, ovat he lähes poikkeuksetta taiteilijoita (koloratuurilaulaja (69), laulajatar (30), näyttelijä (71)). Nuoremmat vanhoista naisista, joista on muistokirjoitus Helsingin Sanomissa, ovat yleensä hyvin koulutettuja

uranaisia. Muistokirjoitukset käsittelevät heidän uraansa asiallisesti eikä ikää ei tuoda erityisesti esiin.

6.2.2 Kiltti tai ilkeä mummo –diskurssi

Stereotypioita vanhoista ihmisistä ei esiinny vain länsimaisessa kulttuurissa vaan ne ovat suhteellisesti ottaen samanlaisia erilaisissa kulttuureissa. Vanhat ihmiset nähdään lämpiminä, mutta taitamattomina tai vajaavaltaisina. On olemassa huoli, että vanhat ihmiset liitetään säälin tunteeseen, joka taas saattaa myöhemmin muuttua ajatukseksi, että vanhat ihmiset ovat avuttomia (Cuddy ym. 2005). Kirjoituksista löytyy kahdenlaisia stereotypioita vanhoista naisista. Toisessa ääripäässä on kiltin mummon luoma mielikuva ja toisessa vanhan, kärtyisän naisen mielikuva. Yleensä naisesta luodaan mielikuva avuntarvitsijana, oli hän sitten kiltti tai ilkeä.

Muutamissa pikku-uutisissa ilmeni harkitsemattomuutta sanavalinnoissa. Ansiokkaasti toimineesta vanhasta naisesta tehtiin humoristisväritteinen neuvokas mummo ja pelastettavaa puhuteltiin kunnioittavasti naapurin rouvana, vaikka hän oli aiheuttanut tupakoinnillaan tulipalon. Kummatkin osapuolet olivat iäkkäitä naapuruksia. Iäkkään naisen järkevä toiminta tuodaan esiin vanhalle naiselle epätyypillisenä toimintana nimittämällä naista neuvokkaaksi mummoksi.

Neuvokas mummo pelasti naapurin rouvan savun keskeltä (22.)

Stereotypioita vanhasta naisesta ilmentää myös 71 vuotiaan naisen kutsuminen vanhukseksi (15). Vanhat naiset ja autoilu eivät kuulu yhteen stereotypiaa ilmentää iäkkäiden autoilusta kertova artikkeli.

Nykyisin iäkkäät miehet luopuvat ajo-oikeudestaan lähinnä terveyssyistä, kun monet naiset ovat lopettaneet säännöllisen autolla ajamisen usein jo ennen 70 ikävuotta (80).

Mitään faktatietoa ei mainita määristä eikä myöskään syytä naisten ajamisesta luopumiselle mainita. Artikkelin antaa mielikuvan, että naisen ikä on riittävä syy autoilusta luopumiseen eikä sitä tarvitse sen kumminkin selvittää naisten kohdalla. Yksinkertaisesti vanhan naisen ei kuulukaan ajaa autolla.

Kuten edellä 'kuin kuka tahansa' –puhetapaa käsiteltäessä mainittiin yhdessä mielipidekirjoituksissa on viite stereotyyppiseen ajatteluun. Artikkelin käsitteli turvapaikanhakijoiden tuloa Kallion kaupunginosaan. 'Turvapaikan hakijoiden tulo kotikulmille ei kauhistuta asukkaita' on otsikkona, mutta suurin kuva artikkelissa on kuitenkin vanhasta, hienosta rouvasta, joka sanoo kuvatekstissä:

Muuten olen siirtolaisten lämmin puolustaja, mutta täytyykö pakolaiset aivan tänne keskustaan sijoittaa (78).

Kyseisessä artikkelissa oli toisenkin iäkkään rouvan kommentti:

"Tänne tulee kaikki uusi aina ensin. Täällä on jo 30 asuntolaa ja kaksi leipäjonoa. Kyllä tänne sopii vastaanottokeskuskin", Eklund tokaisee (78).

Voidaan kysyä, miksi tämä ensin mainittu rouva mielipiteineen on valikoitu artikkelin suurimpaan rooliin eikä tätä viimeksi mainittua? Isolla kuvalla on suuri merkitys artikkelille. Vanhojen naisten mielipiteeksi nousee tämän perusteella näennäinen myötämielisyys, kunhan kukaan ei astu heidän reviirilleen. Artikkelissa annetaan siis rivien välistä ymmärtää, että vanhat naiset ovat itsekkäitä loppujen lopuksi. Muut ihmiset suhtautuvat positiivisesti turvapaikan hakijoihin, kun taas vanhat naiset suhtautuvat heihin negatiivisesti. Koska tiedetään, että kaikki eivät suhtaudu myötämielisesti turvapaikan hakijoihin, oli vanha nainen uskottava valinta tämän mielipiteen edustajaksi. Tämä valinta vahvistaa mielikuvaa vanhoista naisista muutoksiin epäilevästi suhtautuvana ryhmänä.

Muistokirjoituksista kaksi sisälsi ristiriitaisia puhetapoja. Niissä tuli esiin iän ja toiminnan välinen ristiriita. Toisessa artikkelissa haluttiin nostaa esiin vanhan oopperalaulajattaren kirkas ja nuorekas lauluääni. Naisten kohdalla nuoruuden ihannointi on selkeämpää kuin miesten. Miesten kohdalla puhutaan yleensä kypsästä äänestä.

Vielä 1995, 82-vuotiaana, hän lauloi kirkkaalla nuorekkaalla äänellään levynsä julkistamiskonsertissa koloratuuriaarioita (69).

Sanan nuorekas poisjättämisellä lause olisi antanut aivan toisen mielikuvan arvostetun oopperalaulajattaren laulun kriteereistä. 95-vuotiaana kuolleen koloratuurilaulaja Vera

Froloffin muistokirjoitus oli kirjoitettu muuten ihan neutraaliin sävyyn lukuun ottamatta otsikkoa.

Toisessa muistokirjoituksessa haluttiin tuoda erityisesti esiin kirjoituksen lopussa, että

Liisa Routio eli elämänsä loppuun saakka intensiivisesti ja kommentoi maailman absurditeetteja älykkäästi kuivalla huumorillaan (66).

Muistokirjoitus oli kirjoitettu psykologin elämäntyöstä asialliseen sävyyn. Kirjoituksesta saa sen sellaisen mielikuvan, että on poikkeuksellista, että kahdeksankymmenen vuoden ikäinen nainen elää elämänsä intensiivisesti loppuun saakka ja kommentoi maailmanmenoa älykkäästi huumorilla. Tämä lisää stereotyyppistä ajatteluumme, että vanha nainen luovuttaa jo eläessään, toisin sanoen ei elä elämäänsä aktiivisesti loppuun saakka eikä vanha nainen ole tavallisesti älykäs ja huumorintajuinenkaan.

Matkakertomus Laosista kertoo elämänmenon olevan siellä kuin suoraan kotiseutumuseosta. Artikkelissa kerrotaan turistin päivän kuluvan kuin kotiseutumuseossa: riisiä korjataan käsin, vesipuhveli on traktori, toreilla myydään mitä tahansa puhvelin häntäkarvoja myöten. Artikkelisiin liitetty kuva on vanhasta naisesta vyyhtiämässä lankaa. Kuvateksti on:

Saarilla arkinen elo on kuin suoraan kotiseutumuseosta (65)

Kuva ja kuvateksti vahvistavat mielikuvaa, että vanhat naiset ovat menneisyyttä ja elävät menneisyydessä. Takapajuisuus yhdistetään vanhaan naiseen, joka on omiaan lisäämään stereotypiaa vanhasta naisesta menneisyyden kuvana.

Artikkeli ikääntyville tarkoitetuista kalusteista on pääosin asiallinen, mutta otsikkona on 'mummolan uudet kalusteet'. Vanhoille ihmisille tarkoitetuista kalusteista on toki kyse, mutta vanha, yksinäinen mies kiinnostuisi ehkä paremmin kalusteista, jos niitä ei liitettäisi mummoon. Otsikosta mummolan kalusteet tulee mielikuva, että vanhat liikuntarajoitteiset ja kömpelöt naiset näitä kalusteita tarvitsevat eivät suinkaan vanhat miehet. Samaa vanhoille naisille suunnattujen kalusteiden mielikuvaa ruokkii myös artikkeliin liitetty kuva, jossa on ainoastaan vanha nainen. Tekstissä oli lisäksi seuraava stereotyyppioita ruokkiva lause:

Kalusteiden suunnittelussa Lehto käyttää ”kolmen m–kirjaimen eli kolmen mummon sääntöä”. Muotoilun lisäksi tärkeitä ovat asioita ovat mitoitukset ja materiaali (44).

Asiatekstistä nousee esiin yllä mainittu mitä ilmeisimmin humoristiseksi tarkoitettu ilmaisu. Tämä kolmen mummon sääntö tuo väistämättä mieleen mummon markka sanonnan takavuosilta, jolloin euroon siirryttäessä paljon puhuttiin vielä hinnoista ’mummon markkoina’. Toisaalta taustalla oli ajatus, että mummot puhuvat markoista, koska eivät pysty omaksumaan uutta rahaa ja toisaalta markat kuuluvat menneisyyteen kuten mummotkin. Tässä yhteydessä kolmen mummon säännöstä puhuminen ei tunnu harkitulta, koska:

Tavoitteena on, että kalusteet näyttävät tavallisilta. Mikään erilaisuus tai erikoisuus ei paista läpi, luonnehtii vanhustenhuollon kalusteista vastaava projektipäällikkö Markku Lehto Martelasta (44).

Lisäksi toisaalla artikkelissa kirjoitetaan, että :

Ikäkkäille tarkoitettujen kalusteiden myyntiä jarruttanevat asenteet ... (44).

Ikääntyville tarkoitettujen kalusteiden käyttöä tuskin lisää stereotyyppinen mummottelu kalusteiden suunnittelusta kirjoitettaessa.

Ruumisarkuista kertovaan artikkeliin on liitetty sama mummotendenssi. Tässä artikkelissa tulee selvästi esille ero, kuinka puhutaan vanhoista naisista ja miehistä.

Isoäidille ostetaan mielellään kaareva ja valkoiseksi verhoiltu ”mummoarkku”, miehelle puuarkku. Merkkimies menee hautaan tammiarkussa (68).

Kuollut nainen on isoäiti, kuollut mies on mies tai jopa merkkimies. Vanha nainen kuvataan stereotyyppisesti isoäidiksi. Tässä artikkelissa kuten monesti muulloinkin vanhan naisen identiteetti muodostetaan perheen kautta. Saamme mielikuvan, että kaikki vanhat naiset ovat isoäitejä, mikä ei suinkaan pidä paikkaansa. Vanhasta miehestä sen sijaan puhutaan miehenä, ei isoisänä.

Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoitusten perusteella Suomessa vuodenvaihteessa 2008/2009 ainoa vanhuksiin kohdistuva ongelma, josta ollaan kiinnostuneita, ovat kiilaavat mummot Stockmannin leipäjonossa.

Kiilaavia mummoja ei pidä palvella. ...kun vanha mummo kiilasi minut törkeästi. Myyjä ... palveli tätä huonojentapojen ruumiillistumaa nurkumatta (29).

Kiilaavat mummot kirjoitus sai aikaan viiden kirjoituksen sarjan. Samaan aikaan oli yksi kirjoitus omaisten vaikuttamismahdollisuudesta vanhustensa hoitoon (26). Tähän kirjoitukseen ei tullut vastineita. Ihmisiä ei kiinnosta oma vastuunotto omien vanhojen läheistensä hoidosta. Yleisönosastossa julkaistavien kirjoitusten sisältöön vaikuttaa myös vastaavan toimittajan mielenkiinnonkohteet, toisin sanoen vanhojen (naisten) asemaa ja elinolosuhteita koskevat kirjoitukset eivät ole riittävän mielenkiintoisia. Toimittaja tietää, että tällaisen itsekkään mummon provosoiva esiin nostaminen saa aikaan kirjoittelua. Kirjoituksissa kiilaavista mummoista nousee esiin stereotyyppisen vanhan naisen toinen puoli eli itsekäs, ilkeä mummo.

Perinteisesti nainen on usein kuvattu suhteessa mieheen taka-alalle. Näin on myös *Säteilevä salaisuus* jutussa (50), vain vanhaa naista, ei miestä, haastatellaan ja kuvassa nainen on kuitenkin selvästi miehensä takana. Vanhan stereotyyppisen sanonnan mukaan menestyvän miehen takana on nainen. Kuvissa mahtimiesten vaimot ovatkin usein taustalla. Tätä stereotypiaa parhaimmillaan edustaa *Ahtisaaren Nobel* jutun (17) kuvan rajaus, joka asettaa Eeva Ahtisaaren mummon rooliin asuineen ja kenkineen verrattuna Norjan Kuningatar Sonjaan.

Kaiken kaikkiaan stereotyyppisiä kuvia vanhoista naisista vahvistavia artikkeleita oli vain muutama. Mummottelu häviää kun siirrytään pikku-uutisista isoihin uutisiin eli tuntemattomia vanhoja naisia voi mummotella mutta ei tunnettuja. Ilkeät mummot ovat selkeästi toisia, tuntemattomia.

6.2.3 Oman elämänsä rouva –diskurssi

Vanhojen naisten elämän monimuotoisuus, olivatpa he minkä ikäisiä tahansa, tuli esille tutkimusartikkeleissa. Eläkkeelle jäätyään vanha nainen voi jatkaa entisiä harrastuksia tai aloittaa uusia. Hänet voidaan kuvata myös kolmannen sektorin toimijana tai luomassa uusia kolmannen sektorin toimintamuotoja. Vanhat naiset nähtiin aktiivisina toimijoina, jotka ovat tyytyväisiä elämäänsä. Esimerkkinä tyytyväisistä oman elämänsä toimijoista on kuva kahdesta nauravaisesta vanhasta rouvasta, jotka olivat lähdössä kotiin liikuntaharrastuksestaan.

Suomalainen Kuomasaapas hallitsee eteisen kenkärivistöä varttuneiden naisten jumpassa Oulun Kaukovainiolla. Nämä naiset osaavat myös liukkauden torjunnan: Monella on kantapään alle kiinnitettävät liukuesteet ja joillakin jopa suutarin asentamat nastat (62).

Artikkelin neuvokkaat naiset käyvät harrastamassa liikuntaa liukkautta uhmaten. Huomion arvoista on, että tässä artikkelissa heistä puhutaan vain naisina eikä erityisesti korosteta, että vaikka he ovatkin jo näin vanhoja, ymmärtävät he laittaa liukuesteet kenkien pohjiin.

Kinaporin palvelutalon Nintendon pelaajasta luotiin elinvoimaisen, nykyaikaisen vanhan naisen mielikuva.

'Niin no, nuorempana kävimme ruokatunneilla pelaamassa squashia', Novitsky toteaa, kun ässäsyötöt alkavat viuhua kentän halki (62).

Artikkelissa puhuteltiin pelaajaa 77-vuotiaaksi rouvaksi, mutta otsikossa oli kuitenkin

"Tähän voi jäädä ihan koukkuun" – Kinaporissa vanhukset saadaan liikkumaan Nintendo Wiin avulla (62).

Kun puhutaan yleensä vanhoista ihmisistä massana, puhutaan vanhuksista, mutta kun puhutaan tunnetuista henkilöistä kuten tässä rouva Novitsky, käytetään nimitystä ikä ja rouva, kuten monessa artikkelissa aiemminkin on huomattu.

Artikkelissa, jossa kerrotaan kuorolaulua harrastavista vanhoista ihmisistä, osoitetaan, että vanhana oleminen ja harrastaminen on hauskaa. Suurin osa kuorolaisista on vanhoja naisia, jotka kokevat, että sekakuoro on hyvä harrastusmuoto.

Pidettiin me illanistujaisetkin sen kunniaksi, kulauteltiin samppanjaa. Ei me sentään juovuksissa oltu, mutta hauskaa oli. Ja hauskaa on ollut sen jälkeenkin (16).

Kannattaa tulla, kyllä sekakuorossa on kivempaa...(16).

Tällä artikkelilla luodaan käsitystä, että vanha nainen saa laulaa niin kuin haluaa ja saa laulaa, vaikka ei osaisikaan. Tämän artikkelin mukaan laulamissa ei ole tärkeää nuorekas ääni kuten oli muistikirjoituksessa (69) vaan tärkeää on yhdessäolo molempien sukupuolten kanssa ja elämästä nauttiminen. Vanhana naisenakin on mukava elää ja sekin aika elämästä on jotain saavuttamisen arvoista.

Niin hauskaa, että maanantaipäivä, kun kuoro harjoittelee, on monelle kuorolaiselle viikon kohokohta (16).

Helsingin Sanomien artikkeleissa vanhat naiset nähdään myös kolmannen sektorin voimavarana. Eläkeläisrouvat laulavat ja laulattavat dementia osastojen asukkaita.

Halu tehdä vapaaehtoistyötä liittyy laulamisen iloon. Toivon, että tällä tavalla voisin tuoda iloa sairaille ja vanhuksille. ”On ihana nähdä heidän nauttivan” Kirves sanoo liikuttuneena (4).

Erilainen käsitys vapaaehtoistyöntekijästä ja eläkeläisestä tuli esiin vankien omaisten yhdistyksen perustajan haastattelussa:

Eläkkeellä oleva opettaja Marja Vilkama-Latvala viettää eläkepäiviään kiertämällä Suomea. Hän vetää vertaistukiryhmiä heille, joiden läheinen on vankilassa. Vilkama-Latvalan oma poika istuu pitkää tuomiota (18).

Artikkelissa luotiin kuva vahvasta ja rohkeasta naisesta, jonka taistelutahdosta lähti liikkeelle vankien omaisten vertaistukiryhmät. Kirjoitus ei mitenkään mustamaalaa tai korosta erikoisuutta tai kummallisuutta viettää eläkepäiviä näin. Pääasiana artikkelissa ei ole

eläkeläisnainen ja hänen tapansa viettää eläkepäiviään vaan hänen kolmannen sektorin toimintansa.

Vain yhdessä artikkelissa isovanhemmat ja nimenomaan molemmat, ei vain isoäiti, nähtiin perheen kautta voimavarana ja täten aktiivisina toimijoina. Bulgariassa isovanhemmille maksetaan lasten hoitamisesta. Artikkelissa hyvin pukeutuneet isovanhemmat ulkoiluttivat lapsenlastaan.

Kotsuharovit eivät itse pääse tuen piiriin, koska he kumpikin – vaikka ovatkin jo 70-vuotiaita – ovat yhä työelämässä (72).

Molempien isovanhempien osuutta korostettiin tasapuolisesti lastenlasten hoitajina. Itä-Euroopan nuori nainen kuvataan yleensä hoikkana, hyvin pukeutuneena naisena, kun taas vanha nainen kuvataan usein tukevana perheen ympäröimänä 'maatuskana' ränsistyneessä ympäristössä. Tämä artikkeli tuo esiin muuttuneen kuvan Itä-Euroopan vanhasta naisesta eli tyylikkään seitsemänkymmipisen aktiivisen toimijan kuvan, joka tasaveroisena miehensä rinnalla käy töissä ja huolehtii lapsenlapsestaan.

Eräs erikoisimmista artikkeleista vanhoista naisista toimijoina oli Helsingin Sanomien kulttuuritoimituksen vuoden elämykset 2008 artikkeli. Se tuo esille sekä isossa kuvassa että tekstissä, miten kolmestakymmenestä tavallisesta eläkeläisnaisesta voi kehittyä muutamassa kuukaudessa rohkeita ja karismaattisia esiintyjä. Artikkelin tekstissä ja kuvassa heitä ei todellakaan kuvattu nuorekkaina vaan päinvastoin.

Se mikä koskettaa ei aina ole kaunista ja hillittyä. Ei liioin nuorta ja kiiltävää (54).

Mikä rohkeus, mikä viisaus, mikä voima (54).

Positiivisessa sävyssä kirjoitettu artikkeli kertoo kuitenkin myös ikääntymiseen liittyvistä ennakkoluuloista. Artikkeli luo mielikuvan, että vanhana naisena oman ikäisenä esiintyminen vaatii erityistä rohkeutta ja on erikoisen maininnan arvoista, että vanha nainen voi kehittyä karismaattiseksi esiintyjäksi. Toisaalta artikkeli tuo esiin hyvin, kuinka monimuotoista voi olla vanhan naisen elämä ja toisista ihmisistä piittaamatta hän voi harrastaa, mitä hän itse haluaa.

6.2.4 Naiset vallassa –diskurssi

Kulttuurisesti on uutta, että Suomessa on vahvoja, vanhoja naisia liike-elämän ja politiikan huipulla, joten kritiikki kohdistuu helpommin vanhoihin naisiin kuin vanhoihin miehiin. Päätäväinen mies on jämäkkä, mutta päätäväinen nainen on *vanha eukko, mummo tai mamma tai jopa Putin (53)*. Kirjoittelu vallassa olevista naisista on asiallista, kunnes he tekevät jotakin valtavirrasta poikkeavaa kuten teki Kirsti Paakkanen. Tämän kirjoittelun tekee maininnan arvoiseksi se, että artikkelit ovat Talousuutisista, joiden tyyli on ollut perinteisesti asiallista. Paakkanen myi loput Marimekon osakkeensa ulkopuolisille tahoille hieman alle markkinahinnan, koska toimitusjohtaja Ihamuotila kieltäytyi ostamasta niitä vedoten rahoitusvaikeuksiin. Haastattelussa Paakkanen arvosteli voimakkain sanoin toimitusjohtaja Ihamuotilaa:

Hänhän on pankkiiri, joka ei tunne vaatetusalaa eikä vähittäiskauppaa, Paakkanen sanoo... Jos Ihamuotila ei tilanteesta selviä, olen valmis toimitusjohtajaksi... (45).

Toisin sanoen on epätyypillistä ja ei hyväksyttävää, että vanha suomalainen nainen uskaltaa epäillä seuraajansa kykyjä ja sitoutuneisuutta. Tämän jälkeen Paakkasesta kirjoitettiin kovin sanakääntein:

Hän oli mainostoimistonsa myynyt eläkeläinen (53).

Kun Paakkanen johti Marimekkoa, hän oli yksinvaltiias, joka teki kaikki päätökset. Hän oli Marimekon Putin, jota henkilökunta yritti miellyttää, muuten tuli huutoa (53).

Paakkanen on julkisuuden hyödyntämisen mestari ja paha vihollinen, koska hän on takinkääntäjä vailla vertaa (53).

Tällaiset vahvat ja kovat, miehiä vastaan nousevat vanhat naisjohtajat, ovat uutta Suomessa ja tämä näkyy myös kirjoituksissa. Mutta sitä mukaa kun (vanhojen) naisjohtajien määrä lisääntyy, muuttuneeseen kirjoittelu neutraalimmaksi. Myös politiikan puolella tällä hetkellä uutisoinnissa nostetaan vanha nainen keskiöön, jos vanha, vahva nainen ovat valtavirtaa vastaan.

Helsingin Sdp siirsi Maija Anttilan syrjään (21).

Helsingin Sdp:n vahva nainen pelattiin ulos keskeisiltä kunnallisilta luottamuspaikoilta lauantaina (21).

Anttilalle jäi luu käteen, kun demarien Helsingin piiri jakoi viikonloppuna tärkeimpiä kunnallisia luottamuspaikkoja (24).

Anttilan haastattelun perusteella:

En ole kiltti tyttö ja olen joillekin miehille liian kova pala...Tärkeisiin asemiin tulee lähinnä miehiä, jotka eivät ole vaaleissa menestyneet (24). Jonkinlaista puhdistustyötä on tehty. Liian vahvoja ihmisiä ei hyväksytä (21).

...puheenjohtajuus ratkaistiin äänestyksellä, jossa valtuuston varajäsen Jouko Malinen voitti Anttilan äänin 55-52 (21).

Näissä artikkelissa luotiin kuva määrätietoisesta, vanhasta naisesta, joka on ollut johtavassa asemassa politiikassa. Hänen voimakkuuttaan ja itsetuntoaan kuvaa muun muassa lause:

Anttilalle nämä paikat eivät olleet kuitenkaan kelvanneet (21).

Eli toisin sanoen hän ei artikkelin mukaan tyytynyt toisarvoisiin tehtäviin. Anttila nostettiin pääosaan Sdp:n luottamuspaikkoja käsitelleessä artikkelissa, mikä osoittaa hänellä olevan painoarvoa Helsingin kunnallispolitiikassa. Artikkelin lopussa kerrotaan sivulausemaisesti, ketkä Sdp:stä tulivat valituiksi luottamuspaikoille. Anttilan kirjoitusten perusteella nousee esiin myös kuva ilkeästä, vanhasta naisesta, kuten oli laita Paakkasenkin kohdalla. Jos vanha johtoasemassa oleva nainen ei pysy valtavirran mukana, hän on ilkeä ihminen.

Akkavallan ykkönen – pääotsikko alaotsikkona Kainuun Puolangassa uusista kunnanvaltuutetuista kaksi kolmasosaa on naisia. Se on huikea luku kunnassa, jossa isännillä on tapana kävellä kadullakin vaimojensa edellä. Kyseessä on puolentoista sivun juttu, jossa on puolen sivun kuva joogassa ”pyllistelevistä” naisista. Tässä artikkelissa kuten aikaisemmin Mannolan syntymähaastattelussakin on selvästi näkyvillä kaksijakoinen diskurssi. Artikkelit on kirjoitettu asiallisesti ja siinä on esitelty neljä kunnallispolitiikassa vaikuttavaa naista, joista kaksi on eläkeikäisiä, toinen 65 ja toinen 71 -vuotias. Ikää ei kuitenkaan nostettu

mitenkään erikoisesti esille, myös nuorempien haastateltujen valtuutettujen ikä mainittiin: 45 ja 53 vuotta.

Onko Puolangan akkavalta aitoa? ”Kyllä se on aitoa”, vakuuttaa Tuulikki Moilanen, 65, eikä häpeä ottaa osaa kunniaista: entinen erikoissairaanhoidaja ja psykoterapeutti on järjestänyt naistoimintaa Puolangalla vuosikymmenten ajan (13).

Alanne oli juuri jäänyt eläkkeelle Jyväskylän tiedotusjohtajan tehtävistä ja muuttanut Puolangalle... Eläkevuosinaan Alanteesta on tullut näkyvä hahmo runsaan kolmen tuhannen asukkaan Puolangalla ... sekä vasemmistoliiton kunnanvaltuutettu että kunnanhallituksen varapuheenjohtaja (13).

Tekstin perusteella Puolangan naiset kuvataan vahvoiksi, vallassa oleviksi naisiksi:

”En tietysti tiedä, olisiko miehistä ollut tekemään niin kovia päätöksiä”, Rajala (kunnanjohtaja, 56) sanoo” (13)

Otsikko ”Akkavallan ykkönen” luo toisaalta määrätietoisten naisten kuvan, mutta toisaalta myös Suomi-filmin Justiina kaulimineen tulee mieleen. Iso kuva ja tämä otsikko eivät mitenkään tue toisiaan. ”Lentoon lähdössä olevat pyllistävät naiset” eivät tuo mieleen vakavasti otettavaa nuorta, keski-ikäistä eikä vanhaa kunnallispolitiikassa vaikuttavaa naista.

Kun vanha nainen tekee merkittävää työtä, kuten toimii naisten turvakodin johtajana Syyriassa, on kirjoittelu asiallista eikä artikkelissa ole mainintaa ”iästään huolimatta”, vaikka turvakodin johtajatar sisar Marie Claude on kuvasta päätellen vanha ihminen (14).

Katolisen Good Shepherds Sisters-seurakunnan (GSS) ylläpitämässä turvakodissa... Suomessa vieraileva turvakodin johtaja sisar M.C. kertoo (14).

Syyrialainen naisaktivisti sisar Marie Claude (14).

Vanhoista naisjohtajista voidaan puhua myös samalla tavalla kuin vanhoista miesjohtajista ja mitä enemmän vanhoja naisia on johtavissa asemissa, sitä todennäköisemmin puhuttelu muuttuu neutraaliksi. Silloin keskiöön ei nosteta enää ikää, kuten Paakkasta arvosteltaessa. Hänestä sanottiin, että hän oli Marimekon ostaessaan jo *mainostoimistonsa myynyt*

eläkeläinen (53) tai hänestä käytettiin sanoja *vanha eukko, mummo tai mamma(53)*, kun taas turvakodin johtajaa puhuteltiin vain johtajana ja artikkelissa kirjoitettiin vain hänen työstään. Samoin Puolangan vaikuttajanaisia käsitelleen artikkelin teksti oli asiallista, vain kuva ja otsikko esittivät vallassa olevan naisen stereotypiaa eli ei kuitenkaan niin kovin vakavasti otettava tyyliä. Kuitenkin vanha nainen johtajana, jos hän poikkeaa valtavirrasta, leimataan ilkeäksi eukoksi (21, 23, 53).

6.2.5 Rikotaan perinteisiä rooleja –diskurssi

Vanhat naiset on perinteisesti totuttu näkemään miesten takana oleviksi vaimoiksi, äideiksi ja isoäideiksi, jotka toimivat oletusten mukaan. Vaikka Thaimaan kuningatar Sirikit (76 v) on sivuroolissa (vain kuva ja kuvateksti) Thaimaan kuninkaan syntymäpäiväartikkelissa, välitetään kuvatekstin kautta mielikuva naisesta, joka toimii vastoin yleisiä oletuksia.

Kuningaspari on varonut kommentoimasta poliittista tilannetta, mutta esimerkiksi lokakuussa Sirikit osallistui yhteenotoissa kuolleen oppositioaktivistin hautajaisiin (10).

Tällä tekstillä muutetaan kuvaa kuninkaan varjossa olevasta kuningattaresta enemmän rohkeaksi oman tiensä kulkijaksi.

Surkeita oloja, Itä-Eurooppaa, kuolemaa ja kauhua korostetaan usein vanhan naisen kuvan avulla. Puolan hiilikaivoksia käsittelevän artikkelinkin yhteydessä on iso kuva perinnepukuun pukeutuneesta vanhasta naisesta aikuinen poika vierellään taustalla savuinen hiilikaivos. Ensi katsomalla syntyy kuva menneisyyteen jämähtäneestä ongelmien täyttämästä Itä-Euroopasta. Mutta artikkelin tekstistä selviääkin, että kuvan asu on osa tämän naisen protestia ympäristöä turmelevaa, saastuttavaa hiilikaivostoimintaa vastaan ja teksti luo kuvan vahvasta omia teitään kulkevasta, asiaansa uskovasta vanhasta naisesta, joka pukeutuu perinnepukuun nimenomaan protestoidakseen ja luodakseen uudenlaista tulevaisuutta alueelle.

Kaivoshankkeet suututtavat eläkkeellä olevaa opettajaa Edit Pjenkowaa (47).

”Vanhojen kyläyhteisöjen tuhoutuminen on aina isku meidän perinteillemme ja kulttuurillemme” ...Pjenkova suree kaivoksen reunalla (47).

Ei raha korvaa kaikkea... sanoo Edit Pjenkova, joka käyttää sorbiasua alleviivatakseen protestiaan (47).

Rikotaan perinteisiä rooleja puhetapa tuli esiin myös vanhoista naisista käytetyissä nimityksissä. Vanhoista naisista käytettiin uusia kulttuurisia rooleja ilmentäviä nimikkeitä kuten hienosta vanhasta naisesta nimikettä elämänkumppani (9) ja vanhasta ranskalaisnaisesta nimitystä fani luistelukilpailuiden yhteydessä (74).

6.2.6 Ongelmadiskurssi kateissa

Aikaisempien suomalaisten tutkimusten mukaan mediassa puhutaan eniten ikääntyvistä ”vanhukset ongelmana” näkökohdasta (Vakimo 2001, 299, Pakarinen 2004,35). Tutkimuksen ajankohtana vuodenvaihteessa 2008/2009 ainoat ongelmadiskurssiin mahdollisesti liittyvät artikkelit olivat dementiaasta ja liikalääkityksestä kertovat artikkelikokonaisuudet. Artikkeleita tarkemmin analysoitaessa huomattiin, että vanha nainen ei ollutkaan ongelmadiskurssin keskiössä.

Omaishoitajanainen kuvataan toisaalta ongelmadiskurssin kautta ja toisaalta aktiivisen toimijan diskurssin kautta.

Dementoituneen Kaarlon nostelu käy Maria-vaimon voimille (67).

Vaikka nainen on vanha ja sairas, se ei kuitenkaan tee hänestä surkeaa, vaan reippaan, huumorilla ja kekseliäisyydellä eteenpäin menevän, itseironiaa käyttävän aktiivisen toimijan.

Siinä me istuimme kuin kaksi vanhaa varista, kunnes alakerran nuoripari talutti ukon ylös (67).

Artikkeli antaa kuvan hyvin järkevästä toimijasta. Kritiikki ei kohdistu vanhaan naiseen vaan ongelma on yhteiskunnallinen. Hoitopaikkoja ei ole tarpeeksi. Vanhaa naista ei kuvata avuttomaksi toimijaksi ja taakaksi yhteiskunnalle vaan ihan päinvastoin. Yhteiskunta ei tulisi toimeen ilman näitä pyyteettömiä omaishoitajia.

Maria Tupitsakin toivoo, että miehelle järjestyisi pysyvä hoitopaikka hoitokodista pian. ”Että saisi edes vähän nauttia eläkkeestä. Nyt pitää olla töissä kellon ympäri” (67).

Dementoituneita lääkitään liikaa on pääotsikko ja kun hoitajia ei riitä, vanhukset lääkitään liikkumattomiksi on alaotsikko artikkelissa, jonka ajateltiin kuuluvan ongelmadiskurssiin. Kun artikkelia tarkasteltiin huolellisemmin, huomattiin, että ongelmana olikin hoitajien riittämättömyys ja lääkäreiden geriatriksen osaamisen puutteellisuus.

Laitoksissa hoidettaville dementoituneille vanhuksille syötetään jatkuvasti liikaa lääkkeitä. Syynä on asiantuntemattomuus ja hoitajapula (48).

Toisin sanoen ainoa uhka ja ongelma yhteiskunnalle ei olekaan vanhusten suhteellisen määrän lisääntyminen tulevina vuosina, vaan hoitajien riittämättömyys ja ennen kaikkea lääkäreiden huono geriatrian tuntemus.

Apulaisylilääkäri Antti Muuronen Jorvin neurologian poliklinikasta sanoo...Ihmeperantumiset eivät aina olekaan ihmeitä, vaan seurausta sitä, että vanhus vapautetaan lääkehuurusta. Parhaimmillaan voi käydä kuten helsinkiläisen palvelutalon dementiayksikön 93-vuotiaalle miehelle, joka sairaalareissulla pääsi eroon seitsemästä erilaisesta keskushermostoon vaikuttaneesta lääkkeestä. Hän muutti omaan kotiin ja alkoi käydä päivätansseissa (49).

Kuopion yliopiston geriatrian professorin Raimo Sulkavan mukaan lääkkeisiin liittyy maagisia odotuksia: ”Lääkkeisiin uskovat ne, jotka niitä vähiten tuntevat. Siksi lääkäreiltä usein pyydetään lääkettä potilaalle, joka ei suostu menemään ruotuun (49).

Hoitajien kiireen helpottamiseksi vanhusten on nukkuttava, syötävä ja ulostettava samoihin aikoihin. Yhtälö toimii, kun vanhukset lääkitään liikuntakyvyttömiksi(48).

Mielenkiintoinen sivujuonne artikkelissa *Dementoituneita lääkitään liikaa (48)* on kuva, jossa on kuvateksti:

Enni Aliknaapi käy päivittäin katsomassa miestänsä Jaakkoa hoivakoti Rajamajassa. Siellä vanhukset saavat lääkkeitöntä hoitoa (48).

Tämän kuvan perusteella vanhat naiset ovat hyväkuntoisia ja he huolehtivat huonokuntoisista miehistään vielä miesten ollessa laitoksessakin. Eli vanha nainen ei ole ongelma yhteiskunnalle tämänkään artikkelin perusteella.

Kadotettua aikaa etsimässä artikkeli (12) kertoo muistisairauksista ja siinä on otettu kuvitteelliseksi esimerkkihenkilöksi vanha nainen Irma. Artikkelin asiantuntija neurologian erikoislääkäri Timo Erkinjuntti ehdottaa kohteliaasti, että *tämä lehtijuttu voisi itse asiassa käsitellä sitä, miten muistipulmia ehkäistään, ettei tule peloteltua (12)*.

Artikkelissa kerrotaan, että enää ei puhuta dementiasta, vaan muistipulmista ja etenevistä muistisairauksista. Alzheimer-keskusliitonkin nimi on vaihdettu Muistiliitoksi. Entiset dementiahoitajat ovat ”muistiasiantuntijoita”. Dementiajutussa kuvataan ”uudenlaista” dementtikkoa, joka vertaa elämäänsä Pariisin metroon tai muistaa saksan verbit, vaikka ei muistakaa lastensa nimiä.

Vähän kuin olisi Pariisin metrossa ja pitäisi mennä jonnekin, mutta ei ymmärtäisi, mitä seinässä lukee tai miten tätä koko vehjettä käytetään (12).

Kun dementiasta kirjoitetaan, ei enää tuoda esille vanhoja stereotyyppisiä uhkakuvia. Esille ei tuoda vanhaa tyypillistä Alzheimerin tautia sairastavaa mummoa hortoilemassa hoitolaitoksen käytävillä nimilappu selässä. Artikkelin kertoo muistitoiminnasta yksinkertaistettuna ja antaa ohjeita ja neuvoja, miten toimia, kun epäilee läheisen sairastuneen muistisairauteen. Artikkelissa vierailaan myös Muistiliiton ylläpitämässä hoitokoti Leenankodissa, jossa on perehdytty muistisairaiden hoitoon ja huolenpitoon.

Nämä ihmiset ovat hyvin herkkiä aistimaan tunnetiloja. Jos heille saadaan turvallinen, hyvä olo, se vaikuttaa koko toimintakykyyn (12).

Mielenkiintoinen näkökulma muistisairauteen on artikkelin lopussa Leenankodin johtajan toimittajalle antaman Richard Taylorin kirjan ”Alzheimerin kanssa” esittely. Kirjan luettuaan toimittaja oli miettinyt, mitä mahtaa kirjan kirjoittajalle nyt kuulua ja hän oli lähettänyt sähköpostia kirjailijalle. Toimittaja sai vastauksen seuraavana päivänä:

”Olen lakannut kurkkimasta olkapääni yli sitä, mitä olin ennen, ja kulutan valtaosan ajasta työstämällä sitä, mitä nyt olen, päivä kerrallaan” (12).

Kadotettua aikaa etsimässä artikkeli ei siis puhtaasti käsittele vanhuutta ongelmana, vaikka kertookin iän myötä lisääntyvästä todennäköisyydestä sairastua muistisairauteen vaan tuo tietoa sairaudesta ja sairauden kanssa elämisen eri mahdollisuuksista.

Koska vanhuus ongelmana puhetapaan sopivia artikkeleita löytyi vain todella vähän tästä tutkimusaineistosta, päätin käydä lävitse vielä kahden seuraavan kuukauden, helmi- ja maaliskuun 2009, Helsingin Sanomat ja etsiä niistä aikaisemmissa tutkimuksissa runsaasti esiin tulleita ongelmadiskurssiin sopivia artikkeleita. Niitä löytyi vain muutama. Vuoden 2009 helmi-maaliskuun vaihteessa Helsingin Sanomissa oli kirjoituksia Matti Vanhasen hallituksen esiin nostamasta eläkeiän korotustarpeesta. Väljästi tulkiten artikkeleiden voidaan ajatella kuuluvan ongelmadiskurssiin, mutta artikkeleissa ei juurikaan puhuttu mitään yli 65 vuotiaista vaan pikemminkin eläkeiän nostamisesta 65 vuoden ikään saakka.

Hallitus ilmoitti viime viikolla uudistuksesta, jonka seurauksena vanhuuseläkkeen alaikäraja nostettaisiin 65 vuoteen (3.3.2009 Helsingin Sanomat).

Ainoa maininta ikääntyvästä Suomesta oli Uutisanalyysissa 27.2.2009:

Hyvinvointi valtio perustuu siihen sukupolvet ylittävään lupaukseen, että työssäkäyvät osallistuvat lasten ja vanhusten elättämiseen. Ikääntyvässä Suomessa tämä käy raskaaksi, joten ihmisiä ei voi päästää eläkkeelle entiseen malliin.

Artikkeleissa käsiteltiin kolmikantaneuvotteluiden sivuuttamista, lamalla ratsastamista eläkeiän nosto asiassa, parempien työolojen merkitystä työssä pitempään jaksamisessa, miten saada ihmiset pysymään töissä edes 63 -vuotiaiksi ja ostoeläkkeiden ikärajojen nostoa. Mitä ilmeisimmin ikääntyvä Suomi on jo tiedostettu asia eikä sitä tarvitse enää nostaa pääosaan, vaan nyt tuotiin laman vaikutukset esiin.

Yksi kirjoitus oli Espoon kaupungin harjoittamasta vanhuspolitiikasta. Kirjoituksissa kritisoitiin vanhusten hoitopaikkojen vähentämistä. Artikkelissa sanottiin muun muassa:

”Aina puhutaan vaan senioreista, mutta pitäisi puhua myös elämänkaaren loppuvaiheesta. Ei vanhuus ole vain seniorielämää ja askartelua. Saattohoito on vaiettu asia vanhusten kohdalla. Miksei vanhus saisi olla väsynyt ja rauhassa? Miksi vuoteeseen joutumisesta tehdään kauhea peikko? Ei se välttämättä ole kauheaa. Vanhusten pitkäaikaispaikoista on huutava pula” Helsingin Sanomat 1.2.2009.

Ongelmadiskurssi ei ollut siis seuraavienkaan kuukausien Helsingin Sanomien ikääntymisestä kertovien artikkeleiden pääasiallinen diskurssi.

7 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tuoda esille valtakunnan ykkössanomalehden Helsingin Sanomien rakentama käsitys vanhasta naisesta. Tavoitteena oli myös verrata tuloksia aikaisempiin suomalaisiin tutkimuksiin (Halonen 1995, 2002, Vakimo 2001, 299, Pakarinen 2004,35). Tässä tutkimuksessa löydettiin vanhoista naisista mediassa viisi puhetapaa: *kuin kuka tahansa, kiltti tai ilkeä mummo, oman elämänsä rouva, naiset vallassa ja rikotaan perinteisiä rooleja* puhetaan.

Journalistiset tekstit ovat jonkun, yleensä toimittajan näkökulma asiaan. Journalistiikassa valitaan aina se, mitä kuvaukseen sisällytetään ja mitä jätetään pois, mikä asetetaan ensisijaiseksi ja mikä toissijaiseksi (Fairclough 2002, 108). Jokainen lukija tekee sitten tekstistä omat tulkintansa. Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa esitetty tulkinta on yksi tulkinta muiden joukossa, mutta tutkijan tekemä tulkinta perustuu huolelliseen aineiston analyysiin, johon ei arkielämässä päästä tai edes pyritä (Jokinen & Juhila 1993). Artikkelit ovat toimittajan näkökulma asiaan ja siihen vaikuttaa myös toimittajan ikä. Samoin analyysi on tutkijan näkökulma asiaan ja siihen vaikuttaa tutkijan ikä. Tämän tutkimuksen loppupäätelmiin antaa oman näkökulmansa varmasti keski-ikäisen tutkijan elämäkokemus. Todennäköisesti nuori tutkija olisi päätenyt osittain eri loppupäätelmiin. Analyysissä ei ollut tarkoitus löytää yleistettävää käsitystä vanhasta naisesta. Aineiston huolellista analyysia on todennettu tässä tutkimuksessa autenttisilla viitteillä tutkimusaineistosta. Tutkijan argumentit perustuvat myös aiempiin tutkimuksiin ja teoreettiseen tarkasteluun.

Tämän tutkimuksen kiinnostava tulos oli, että aineistosta ei löytynyt tutkimuksen esiintuomien viiden puhetavan lisäksi juurikaan esimerkkejä ongelmadiskurssista, joka oli vallitseva puhetapa aikaisempien suomalaisten tutkimuksien mukaan. Kiinnostavuus tutkia ikääntyvien osuutta mediassa on kasvanut, koska ikääntyvien lukumäärä ja kaikinpuolinen hyvinvointi ovat lisääntyneet huomattavasti viime vuosikymmeninä (Zhang ym. 2006). Julkisuudessa esitetyt vanhuskuvat vaikuttavat paitsi ikääntyvien saamaan kohteluun (Fairclough 1997) myös ikääntyvän ihmisen oman identiteetin kehitykseen (Featherstone & Hepworth 2007).

Vanhoista naisista kirjoitettiin runsaasti aivan samoin kuin kenestä muusta ihmisestä tahansa. Artikkeleihin olisi voinut vaihtaa vanhan naisen nimen ja iän kohdalle minkä ikäisen miehen

tai naisen ilman, että artikkelin sisältö olisi muuttunut. Stereotyyppisiä kiltti tai ilkeä mummo kuvauksia esiintyi myös jonkin verran, mutta niitä oli vähemmän kuin neutraalisti kirjoitettuja artikkeleja. *Oman elämänsä rouva, naiset vallassa ja rikotaan perinteisiä rooleja* artikkelit antoivat uudenlaisia näkökulmia vanhoihin naisiin suhtautumiseen ja erilaisia rakennusaineiksia oman identiteetin muodostamiseen.

Kuin kuka tahansa –diskurssi tulee esiin monissa tutkimuksen artikkeleissa toisin kuin Vakimon (2001, 172, 306–307) tutkimuksessa, jossa vanha nainen realistisessa, arkisessa diskurssissa on harvinainen. Vakimo (2001, 306) puhuu normaalin vanhuuden diskurssista, joka on vaikeasti määriteltävä käsite. Normaali vanheneminen määrittyy yleensä sen mukaan, ketkä normaaliuden rajoista sopivat ja mihin he päättävät normaaliuden rajat asettaa. Normaali vanhuus on myös kontekstisidonnainen.

Vanhoja naisia puhutellaan tasapuolisesti muihin ihmisiin verrattuna (nimi tai nimi ja ikä) ja artikkelin sisältö on asiallinen, kun vanhat naiset ovat tunnettuja (haastattelu), heillä on koulutusta, he ovat tieteen tai korkeakulttuurisen taiteen edustajia. Tämän tutkimuksen artikkelit, joissa vanhoista naisista kirjoitettiin neutraalisti, eivät olleet tyyliltään toteavia, kuten Vakimon (2001, 172, 306–307) tutkimuksen artikkelit, vaan asiallisesti ja monipuolisesti kirjoitettuja kertomuksia vanhojen ihmisten elämäntyöstä korostamatta heidän ikänsä ja sukupuoltaan. Halosen (2002) mukaan asijournalismi pyrkii neutraloimaan iän ja sukupuolen, kun taas rikosuutiset, mainonta ja aikakauslehtimäinen julkisviihde tuovat iän ja sukupuolen usein merkittävinä henkilön ominaisuuksina esiin. Halosen (2002) mukaan ikä on keskeinen kategoria onnettomuus uutisissa, mutta on huomion arvoista, että tässä aineistossa ikä mainitaan kaikissa ikä- ja sukupuoli ryhmissä eikä se ole niissä määrittävä tekijä.

Halosen (2002) esiintuomasta aikakauslehtimäisestä julkisviihteestä on viitteitä Mannolasta kertovassa artikkelissa ”Spagaatti taipuu yhä (36)”. Artikkelissa tulee hyvin esille se, että ei tarvitse sanoa iästään (70 vuotta) huolimatta, pelkkä otsikko antaa meille halutun mielikuvan, vaikka itse artikkeli olisikin kirjoitettu hyvin neutraaliin sävyyn. Halonen (2002) väittää, että media täyttyy julkisuudenhenkilöiden nuorekkaista ja toimintakykyisistä representaatioista. Ainakaan tässä sanomalehdestä kerätyssä aineistossa ei ollut kuin kaksi mainintaa samasta asiasta: Mannolan *Spagaatti taipuu yhä (36)* ja *Vielä 1995, 82-vuotiaana, hän lauloi kirkkaalla nuorekkaalla äänellään levynsä julkistamiskonsertissa koloratuuriaarioita (69)*.

Laajasti katsoen Featherstone & Hepworthin (2007) mukaan stereotyyppisellä kuvalla tarkoitetaan liian suoraviivaista, usein leimaavaa kuvausta ihmisestä ja heidän mukaansa vanheneminen nähdään vähentyvän energian ja irtautumisen aikakautena. Miller ym. (2004) tuo esiin negatiivisen ja positiivisen stereotypian käsitteen. Tämän tutkimuksen *kiltti tai ilkeä mummo puhetapa* eli stereotyyppinen lähestymistapa tuo esille ristiriitaisen kuvan vanhoista naisista eli ilmentää positiivista ja negatiivista stereotypiaa. Toisaalta vanha nainen on meille kaikille tuttu kiltti, mukava pullantuoksuinen mummo, toisaalta häijy, omaa etuaan tavoitteleva tuntematon mummo seinän takaa tai ruokakaupan jonosta. Toisin sanoen vanhoista naisista puhutaan selkeästi heterogeenisenä ryhmänä. On kiltit, arvostetut tunnetut vanhat naiset ja vaaralliset, tuntemattomat mummot, jotka ovat selkeästi toisia. ”Mummottelu” häviää kun siirrytään pikku-uutisista isoihin uutisiin eli siis tuntemattomia vanhoja naisia voi ”mummotella” mutta ei tunnettuja. Mutta jos vanhoilla naisilla on paljon valtaa ja/ tai omaisuutta ja he toimivat vastoin yleisiä odotuksia, heitä voidaan taas ”mummotella”.

Mielenkiintoisiksi puhetavoiksi osoittautuivat *oman elämänsä rouva, naiset vallassa ja rikotaan perinteisiä rooleja –diskurssit*. Halonen (2002) mainitsee, että vanhenevan naisen kulttuurinen toiseus ja ruumiilliseen vanhentumiseen kytkeytyvä marginaalisuus saattavat tehdä hänestä ”epäkiinnostavan” henkilön. Vakimon (2001, 48) mukaan vanheneminen on mielletty synnin kaltaiseksi. Näin ei ollut tässä aineistossa, jossa oli lukuisia kirjoituksia vanhoista naisista hyvinkin erilaisissa kulttuurisissa yhteyksissä ja ruumiillinen vanheneminen tuotiin esiin mielenkiintoisella tavalla: *Se mikä koskettaa ei aina ole kaunista ja hillittyä. Ei liioin nuorta ja kiiltävää (54)*.

Halosen (2002) mukaan vanhan naisen kuva edustaa usein sota- tai onnettomuusartikkeleissa kauhua, kurjuutta, menetystä ja kuolemaa. Tässä aineistossa oli vanha nainen kansallispukuineen kuvattuna kaivoskuilun äärelle, mutta artikkelia luettaessa huomattiin, että nainen edusti vahvaa protestia pukuineen kaivoshanketta vastaan. Kuva loi ensin stereotyyppisen kuvan naisesta, mutta teksti toi uudenlaisen vahvan toimijan esille.

Yleisesti vallalla olevan tyttömäisyyden arvostaminen (Halonen 2002) ei noussut juurikaan esiin tässä aineistossa, ainoastaan edellä mainitun jutun Mannolasta voidaan katsoa osittain kuuluvan tähän kategoriaan. Vakimon mukaan (2001, 171) vanheneva ihminen saa julkisuutta

rikkoessaan ikä- ja sukupuolinormeja. Tämä pitää osittain paikkansa myös tämän tutkimuksen mukaan. Vanha nainen johtavassa asemassa on jo sinällään uutisen arvoinen (Puolangan naiset), mutta useamman uutisen arvoinen vanha nainen on silloin, kun hän tekee jotain valtavirrasta poikkeavaa (Anttila ja Paakkanen). Vakimon (2001, 45) tutkimuksen mukaan julkisuudessa ei löydy mainintoja vanhoista naisista talouselämän, kulttuurielämän ja politiikan johtopaikoilla Suomessa. Tämä ei pidä enää paikkaansa vaan Helsingin Sanomat toi kymmenessä artikkelissa tutkimusajankohtana esiin erilaisia vanhoja naisia niin talouselämän kuin politiikankin johtotehtävissä.

län tulkitseminen resurssina tuntuu Halosen (2002) mukaan liittyvän enemmän miehiseen toimijuuteen. Kuitenkin esimerkiksi 80-vuotiaan Ritva Haavikon (52) syntymäpäivähaastattelussa nostettiin työ edelleen tärkeimmälle sijalle kuten oli myös Pirkko Mannolan 70-vuotishaastattelunkin laita. Eikä puhe ollut vain menneistä töistä vaan myös tulevista. Normien ja odotusten rikkominen ylittää yleensä uutiskynnyksen. Tähän liittyy vahvasti mukaan se, mikä tietystä iässä on hyväksyttävää ja mikä ei (Halonen 2002). Tämän työn artikkeleista varsinkin vahvojen naisten diskurssin Paakkanen ja Anttila edustavat tätä. Myös rikotaan perinteisiä rooleja diskurssin naiset edustavat normien ja odotusten rikkomista.

Halosen (2002) ja Pakarisen (2004) esittämä näkökulma, että vanhenevan ihmisen elämää arvioidaan lähes ainoastaan menneisyyden kautta ei pidä paikkaansa tässä aineistossa. Tänä päivänä puhutaan paljon kolmannen sektorin toimijoiden tärkeydestä. Tässä aineistossa oman elämänsä rouva diskurssin naiset kuvataan tämän hetken toimijoina eikä niissä ole kuin lyhyt viittaus aikaisempaan ammattiin. Vanha nainen ei saanut myöskään merkitystään suhteessa puolisoon tai lapsiin tai perheeseen kuten Kangas ja Nikanderin (1999) tutkimuksessa. Ainoastaan 'arkku on vainajan vaate' -jutussa vanha nainen tuotiin esiin ainoastaan isoäitinä.

Vakimon (2001, 170-171) mukaan suurin yksittäinen ryhmä vanhuutta käsittelevissä sanomalehtiartikkeleissa on vanhuutta ongelmana käsittelevät kirjoitukset eli kuten hän sanoo vanhuuden kurjuusdiskurssin merkittämät kirjoitukset. Halosen (2002) mukaan ongelmakeskeiset artikkelit liikkuvat pääasiassa viranomaisjulkisuuden piirissä. Pakarisen (2004) mukaan ongelmadiskurssin pääsanoma on lyhyt: vanhusten määrä on kasvussa ja se on ongelma, jolle pitäisi tehdä jotain, mutta siitä mitä on tehty tai mitä tullaan tekemään, ei puhuta. Helsingin Sanomien artikkeleissa aikavälillä 12.2008 -1.2009 ei ilmennyt juuri

lainkaan ongelmadiskurssia. Tämän aineiston perusteella näyttää siltä, että vanhusten lisääntyvä määrä, joka aiheuttaa ongelmia, on jo niin itsestäänselvyys, että sitä ei enää nosteta uutiseksi, vaan nyt haetaan erilaisia ratkaisumalleja tulevaisuutta silmällä pitäen. Vanhuksien lukumäärää ja raihnaistumista ei nähdä enää ainoana ongelmana, vaan epäkohtia haetaan muualtakin. Ongelmadiskurssiin väljästi tulkiten liittyvät artikkelit tässä tutkimusaineistossa käsittelevät hoitajapulaa, lääkäreiden lisäkoulutustarvetta ja miten ehkäistä ja tunnistaa ajoissa muistisairauksia.

Aikaisempien suomalaisien tutkimuksien mukaan sanomalehtikirjoituksissa käsiteltiin tuskin lainkaan yli 80-vuotiaita. Jos sanomalehtikirjoituksissa on maininta iästä, se on tavallisesti noin kuusikymmentä (Pakarinen 2004, 35). Tämän tutkimuksen aineistossa yli puolessa oli maininta iästä. Eniten kirjoituksissa mainittiin 74-85 vuoden ikä ja 85-95 vuoden ikäkin mainittiin vielä 12 kertaa. Mielenkiinto vanhaa naista kohtaan on lisääntynyt Helsingin Sanomien kirjoituksissa viime vuosina. Myös viihdeohjelmissa ja elokuvissa on alkanut olla enemmän vanhoja naisia myös muissa kuin ihan pienissä sivuosissa.

Vakimo (2001, 170–172) toteaa, että vanhukset saatetaan kuvata hyvinkin positiivisesti, puhutaan huippusenioreista, megamummoista, teräsvaareista ja rokkimummoista. Tähän kategoriaan kuuluvat artikkelit, joissa vanhat naiset ylittävät ikä- ja sukupuolinormeja. Vakimo (2001, 171) käyttää tällaisesta puhetavasta nimitystä vanhuus ei vanhuutena. Tämä puhetapa määrittelee vanhaa naista ja saattaa vahvistaa stereotyyppioita. Tämän tutkimuksen rikotaan perinteisiä rooleja ja oman elämänsä rouva puhetavat kuvaavat nykyaikaista vanhaa naista parhaimmillaan. Vanhat naiset kuvataan niissä hyvin heterogeeniseksi ryhmäksi. He voivat tehdä monia asioita monella eri tavalla ja olla silti vanhoja, varteenotettavia ihmisiä eikä mitenkään erityisen humoristisia tai epäuskottavia. Elokuvissa ja viihdeohjelmissa on ollut myös havaittavissa vanhan naisen roolin monipuolistuminen, vanhaa naista ei kuvata ainoastaan humoristisena sivutoimijana vaan hän on pääosassakin kuten esimerkiksi Ladies in Lavender elokuvan Ursula.

Mummo on vanhan naisen nykykulttuurin yleisimpiä representaatiomuotoja. Mummo on joko maaseutunostalgian pehmeämuotoinen superruuanlaittaja tai kuka tahansa vanha, vähäpätöinen vanha nainen. Vakimon (201, 307) mukaan kuitenkin esimerkkejä vanhoja mummotulkintoja kiistävistä näkemyksistä oli huomattavissa. Hän toi esiin Pihtiputaan

mummo– projektin, jossa kielletään käsitys vanhojen naisen teknologia kammosta ja annetaan neuvoja ja linkkiyhteyksiä internetissä. Mummo sanan käytössä kannattanee miettiä myös, onko mummo sanaa käytetty vähättelevässä mielessä vai voiko siinä olla mukana itseironiaa. Esimerkkinä tästä on *Tämä on tällainen eläkemummojen talo (1)*. Toinen näitä mummottelu ajatuksia herättävä kertomus on arkuista kertova artikkeli. *Isoäidille ostetaan mielellään kaareva ja valkoiseksi verhoiltu ”mummoarkku”, miehelle puuarkku. Merkkimies menee hautaan tammiarkussa (68)*. Toisin sanoen kuollut nainen on isoäiti eli siis mummo, ei nainen, kuollut mies on mies tai jopa arvostettu merkkimies, ei isoisä tai pappa. Mutta toisaalta tätä voidaan tulkita myös miestä vähätteleväksi, miehelle kelpaa puuarkku, mies on vain etäinen mies. Vanha nainen on tuttu, isoäiti, jolle halutaan kaunista, ikään kuin välittämään tunnetta, että hänestä välitetään. Journalistiikassa vastaanottaja on tekstin lopullinen tulkitsija ja toimittajan pyrkimyksistä huolimatta lukija tekee artikkelin sisällöstä loppujen lopuksi omat johtopäätöksensä. Esimerkki tästä on 13.1.2010 Iltalehdessä ilmestynyt suurta kohua herättänyt kolumni Tony Halmeesta, joka kirjoittajan mukaan tulkittiin täysin väärin.

Nykyisessä länsimaisessa kulttuurissa etenkin mainostamisessa on huomattu, että 50+ ihmisille kannattaa mainostaa siten, että biologinen vanheneminen on fyysisen terveyden ja aktiviteetin jatkumo, ei niin kuin aiemmin on stereotyyppisesti ajateltu, että vanheneminen on vähenevän energian ja raihnaistumisen aikaa (Featherstone & Hepworth 2007). Tämän tutkimuksen perusteella sama ilmiö on havaittavissa myös Helsingin Sanomien 2008/2009 vuodenvaihteen kirjoituksissa. Vanhoista naisista ei kirjoitettu hauraina, huonokuntoisina mummoina juuri lainkaan, vaan vitaalisina oman elämänsä toimijoina.

Suurin osa vanhuksiin kohdistuvista mediatutkimuksista on tehty median vaikutuksesta julkiseen mielipiteeseen (Featherstone & Hepworth 2007). Eli siitä, miten media heijastaa ja muovaa ihmisten asenteita vanhoja ihmisiä kohtaan. Nämä asenteet vaikuttavat siihen, miten vanhoja ihmisiä kohdellaan. Median katsotaan olevan yksi hyvä lähde stereotyyppioille, jotka vaikuttavat siihen, kuinka vanhoja ihmisiä kohdellaan ja kuinka vanhat ihmiset kokevat itsensä (Cuddy ym. 2005). Featherstone ja Hepworthin (2007) mukaan vähemmän on kuitenkin huomioitu tutkimuksissa sitä, mitä vaikutusta medialla on vanhan ihmisen käsitykseen omasta itsestä ja siihen kuinka vanha ihminen rakentaa omaa persoonallisuuttaan median kautta. Mielenkiintoinen jatkotutkimus olisi, miten media yleensä tai vaikkapa

Helsingin Sanomien kirjoitukset vaikuttavat vanhan naisen identiteetin muodostumiseen. Minkälaisia kirjoitukset ovat olleet kymmenen vuotta sitten ja mitä ne ovat tänä päivänä identiteetin muodostamisen kannalta?

Artikkeleiden sisällössä on tapahtunut muutosta 2000-luvulla. Ongelmakeskeisestä kirjoittelusta on siirrytty oman elämänsä rouva ja rikotaan rajoja kirjoitteluun. Helsingin Sanomat antaa vanhasta naisesta artikkeleidensa kautta hyvin heterogeenisen kuvan, joka saattaa johtua osittain yleisen suvaitsevaisuuden lisääntymisestä. Artikkeleista nousee esiin oman elämänsä rouvia, rikotaan rajoja – naisia ja vallassa olevia vanhoja naisia. Paljon vanhoista naisista kirjoitetaan kuin kenestä tahansa ihmisestä kiinnittämättä huomiota ikään tai sukupuoleen. Positiivinen ja negatiivinen stereotypia tuli kirjoituksissa jonkin verran esille. Stereotyyppisillä kirjoituksilla on merkitystä paitsi ikääntyvän ihmisen saamaan kohteluun myös ihmisen minäkuvan kehittymiselle kuten Rozanova ym. (2006) tuovat esiin: media kuvatessaan ikääntyviä sekä negatiivisessa että positiivisessa kuvassa saattaa ilmentää ikärasismia luomalla normatiivisi standardeja siitä, kuinka pitää ikääntyä. Näiden kirjoitusten sisältö ei kuitenkaan leimannut kaikkia vanhoja naisia hauraiksi, avun tarpeessa oleviksi tai luonut mielikuvaa vanhalle, sairaalle ihmiselle, että hän on epäonnistunut oman elämänsä suhteen, koska ei ole elänyt ”oikein” vaan on toimintarajoitteinen. Ongelmadiskurssiin väljästi ottaen kuuluvat kirjoitukset eivät luoneet vanhuudesta kauhuskenaariota, vaan toivat esiin vaihtoehtoja ratkaistavissa oleviin ongelmiin. Ongelmaksi ei enää noussut pelkästään ikääntyvä Suomi, ongelmia etsittiin muualtakin kuten lääkäreiden huonosta geriatrian tietämyksestä ja hoitajien vähyydestä vanhuspuolella.

Tämän tutkimuksen perusteella vanhuuden kulttuurinen kuva on muuttunut ja muuttumassa. Vanhan naisen elämän monimuotoisuus tuli selkeästi esille tässä tutkimuksessa Vanha nainen voi elää kuinka haluaa ja hän voi halutessaan rikkoa roolien välisiä raja-aitoja. Iäkkäänä nainen voi aloittaa uusia liikunnallisia ja kulttuurisia harrastuksia. Iäkäs nainen voi olla kolmannen sektorin toimija tai elämäänsä tyytyväinen palvelutalon asukas. Näyttäisi siltä, että oman elämänsä rouva –puhetapaa vahvistavia mielikuvia on nousemassa esille niin journalistiikassa kuin television ja elokuvienkin kautta.

8 LÄHTEET

Alasuutari P. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 1994.

Ajankäyttötutkimus 1999-2000. Tilastokeskus. [www-dokumentti] 21.3.2003 [haettu 29.4.2008]

<http://statfin.stat.fi/statweb/start.asp?LA=fi&DM=SLFI&lp=catalog&clg=ajankayttotutkimus>

Baars J. Aika, gerontologia ja vanheneminen. Gerontologia 1998;12(2):72-81.

Berger P, Luckman T. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedon sosiologinen tutkielma. Suom. V.Raiskila 3.painos. Helsinki: Gaudeamus, 1994.

Bildtgård T. The sexuality of elderly people on film-visual limitations. Journal of Aging and Identity 2000;5:169–183.

Bradley Don E, Longino Jr. CF. How older people think about images of aging in advertising and the media. Generations 2001; 25(3)17-21/Fall 2001.

Burr V. An Introduction to Social Constructionism. London: Routledge, 1995.

Chafetz PK, Holmes H, Lande K, Childress E, Glader H R. Older adults and the news media: utilization, opinions and preferred reference terms. The Gerontologist 1998;38:481-489.

Cohen HL. Developing media literacy skills to challenge television's portrayal of older women. Educ Gerontol 2002;28:599-620.

Cuddy AJC, Norton MI, Fiske ST. This old stereotype: The pervasiveness and persistence of the elderly stereotype. J Soc Issues 2005; 61(2): 267-285.

Eskola J, Suoranta J. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 6.painos. Jyväskylä: Gummerus, 2003.

ET-lehti. [www-dokumentti] KMT Lukija S08/K09 [haettu 14.2.2010].

<http://www.sanomamagazines.fi/mediaopas/tutkimuspalvelut/lehtien-lukijaprofiilit/et.html>

Fairclough N. Miten media puhuu. 2.painos. Suomentajat Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino, 1997.

Featherstone M, Hepworth M. Images of aging. Birren J.E. (toim.) Encyclopedia of gerontology. Amsterdam: Elsevier, 2007:735-742.

Ferraro K F. Cohort change in images of older adults, 1974-1981. The Gerontologist 1992; 32:296-304.

Finnpanel 2007 Tuloksia. [www-dokumentti] [haettu 29.4.2008]
<http://www.finnpanel.fi/tulokset/tv.php>

Halonen IK. Suomalaisten televisio uutisten nais- ja mieskuva. Teoksessa Sana E. (toim.) Naiset, miehet ja uutiset. Yleisradion tasa-arvotoimikunnan julkaisuja, sarja A:1/1995. Helsinki:Yleisradio, 1995:23-32.

Halonen IK. Sukupuolen paikkoja median ikämatriisissa. Tiedotustutkimus 2002;3:2-14.

Helsingin Sanomat [www-dokumentti] KTM Lukija S08K09 / TNS Atlas heinä-syyskuu 09 / TNS Gallup [haettu 6.1.10] <http://medianetti.helsinginsanomat.fi/mediatiedot/>

Hemánus, P. Opettaako journalistia Siperia vai tieto-oppi? Teoksessa E. Sana (toim.) Tieto-opista mediapeliin – journalismin tutkimuksen näkökulmia. Juva: WSOY, 1995:27-46.

Hodgetts P., Chamberlain K., Bassett G. Between television and the audience: Negotiating representations of ageing. Health 2003;7(4):417-438.

Hjält AL. Vanhuus sanomalehdistön kuvaamana –kansanterveystieteellinen ja sosiaaligerontologinen näkökulma. Julkaisematon lisensiaatin tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteenlaitos. 1992.

Jolanki Outi. Diskursiivinen tutkimus. Laadulliset tutkimusmenetelmät –kurssi Kuopion yliopisto 2008.

Jokinen A, Juhila K. Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen A, Juhila K, Suoninen E (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino. 1993:75–110.

Jokinen A, Juhila K, Suoninen E. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino. 1993.

Juhila K, Suoninen E. Kymmenen kysymystä diskurssianalyysista. Teoksessa Jokinen A, Juhila K, Suoninen E (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. 3.painos. Tampere: Vastapaino, 1999:233–252.

Jylhä M. Onnistunut vanheneminen ja vanhuuden muuttuvat kielikuvat. Gerontologia 2000;14(1):43–46.

Jyrkämä J. Vanhuus, vanheneminen ja yhteiskunta– näkökulmia sosiaaliseen vanhenemiseen. Teoksessa Pohjolainen P, Jylhä M (toim.) Vanheneminen ja elämäntilanne. Sosiaaligerontologian perusteita. Mänttä: Weilin+Göös, 1990:81–105.

Jyrkämä J. Vanheneva yksilö, toimijuus ja toimintatilanteet. Teoksessa Heikkinen E, Rantanen T (toim.) Gerontologia. Keuruu: Duodecim, 2008:273–278.

Kangas I. Askarruttavat vaihdevuodet. Teoksessa Kangas I, Nikander P (toim.) Naiset ja ikääntyminen. Tampere: Gaudeamus, 1999:193–207.

Kangas I, Nikander P. Johdanto. Teoksessa Kangas I, Nikander P (toim.) Naiset ja ikääntyminen. Tampere: Gaudeamus, 1999:7–24.

Kangaspunta S. Tutkimus digitiivisen ja mediateknologian kotouttamisesta. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja 2008;C42.

Kellner D. Mediakulttuuri. 2.painos. Tampere: Vastapaino, 1998.

Kessler EM, Rakoczy K, Staudinger UM. The portrayal of older people in prime time television series: the match with gerontological evidence. Ageing Soc 2004;24:531–552.

Lee M.M., Carpenter B., Meyers L.S. Representations of older adults in television advertisements. J Aging Stud 2007;21(1), 23–30.

Leinonen A, Rantamaa P. Ikääntyvät ET-lehden mainoksissa– ikääntymisen kulttuurisista esitystavoista. *Gerontologia* 2001;15(1):3–14.

Lumme–Sandt K. Rohtoja ikääntyneille – lääkemainonta et-lehdessä. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2000;37:143–144.

Lumme–Sandt K. Images of ageing in a 50+ magazine. *J aging stud, painossa.*

Marin M. Minkä ikäinen olettekaan, rouva. Julkaisussa Aittola T, Alanen L, Rantamaa P (toim.) *Minkä ikäinen olettekaan rouva.* Jyväskylän yliopisto. *Sophi Yhteiskuntatieteiden, valtio–opin ja filosofian julkaisuja* 1996;5.

Marin M. Yhteiskunta ja hyvä vanheneminen: lähestymistapoja hyvän vanhenemisen yhteiskunnallisiin ehtoihin. Teoksessa Heikkinen E, Marin M (toim.) *Vanhuuden voimavarat.* Vammala: Tammi,2002:89–117.

Miller PM, Miller DW, McKibbin EM, Pettys GL. Stereotypes of the elderly in magazine advertisements 1956–1996. *Int J Aging Hum Dev* 1999;49(4):319–337.

Miller DW, Leyell TS, Mazachek J. Stereotypes of the elderly in U.S. television commercials from the 1950s to the 1990s. *Int J Aging Hum Dev* 2004;58(4):315–340.

Nordenstreng, K. Median tehtävät yhteiskunnassa. Teoksessa E. Sana (toim.) *Tieto–opista mediapeliin – journalismin tutkimuksen näkökulmia.* Juva: WSOY,1995:47–70.

Nuessel F, Van Stewart A. “Prime time”: The integration of the content of a weekly newspaper column on aging into the gerontology curriculum. *Educ Gerontol* 2000;26:639–650.

Pakarinen M. Kohdattu, ulkopuolinen ja olematon vanhuus– diskurssianalyttinen tutkimus vanhuudesta sanomalehdessä. *Kansanterveyden pro–gradu työ.* Tampereen yliopisto, 2004.

Phillipson C, Leach R, Money A, Biggs S. Social and cultural constructions of ageing: The case of the babyboomers. *Sociol Res Online*, 2008;13(3).

<http://socresonline.org.uk/13/3/5.html>

Potter J, Wetherell M. Discourse and social psychology– Beyond attitudes and behaviour. London: Sage Publications, 1987.

Rantamaa P. Ikääntyvät naiset ja kulutus. Teoksessa Kangas I, Nikander P (toim.) Naiset ja ikääntyminen. Tampere: Gaudeamus, 1999:106–120.

Rantamaa P. Ikä ja sen merkitykset. Teoksessa Sankari A, Jyrkämä J (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Jyväskylä: Gummerus, 2001:49–95.

Ridell S. Sanomalehden lukija– tuo kuuliainen kuluttaja. Tiedotustutkimus 2005;2:92–100.

Rozanova J, Northcott H C, McDaniel S A. Seniors and Portrayals of Intra–generational and Intergenerational Inequality in the Globe and Mail. Can J Aging 2006; 25(4):373 – 386.

Sihvonen J. Mediatajun paluu {pistokkeen päässä}. Juva: Like 2004.

Suoninen E. Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen A, Juhila K, Suoninen E (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vuorovaikutus, toimijuus ja kulttuuri empiirisen tutkimuksen haasteena. 3.painos. Tampere: Vastapaino, 1999:17–36.

Tuomi J, Sarajärvi A. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi, 2002.

Uutela A, Palosuo H, Haukkala A. Vanhenemiseen liittyvät mielikuvat. Teoksessa Uutela A, Ruth J–E (toim.) Muuttuva vanhuus. Tampere: Gaudeamus, 1994: 7–26.

Vakimo S. Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäntäytännöistä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2001.

Vanhuusbarometri 1999. Sosiaali– ja terveysministeriön selvityksiä 1999:3. Helsinki: Sosiaali– ja terveysministeriö.

Vasil L, Wass H. Portrayal of the elderly in the media: A literature review and implications for educational gerontologists. Educ Gerontol 1993;19:71–85.

Williams A, Ylänne V, Wadleigh PM. Selling the 'elixir of life': Images of the elderly in an olivio advertising campaign. *J Aging Stud* 2007;21(1):1–21.

Zhang YB, Harwood J, Williams A, Ylänne–McEwen V, Wadleigh PM, Thimm C. The portrayal of older adults in advertising: A cross–national review. *J Lang Soc Psychol* 2006; 25:264–282.

Helsingin Sanomien kirjoitukset 1.12.08 – 31.1.09

Nro	Päivä	Osa	Otsikko
1.	ti 2.12	A Kaupunki	Haagan mummotalo tyrmää vuokrakaavailut
2.	ke 3.12	A Lyhyesti	Iäkäs nainen luiskahti bussin alle Tampereella
3.	ke 3.12	C Kulttuuri	Virallinen Suomi palkitsi sivulliset
4.	ke 3.12	D Hinta&Laatu	Ritvat laulavat ja laulattavat
5.	ke 3.13	C Kulttuuri	He sanovat olevansa Venäjän miljonäärejä
6.	to 4.12	C Kuolleet	Kansalaisoikeusliikkeen ääni
7.	pe 5.12	A Kotimaa	Alkoholi tappoi viime vuonna yhä useampia työikäisiä
8.	pe 5.12	A Lyhyesti	Nainen kuoli liikenneturmassa Rengossa
9.	la 6.12	A Kaupunki	Presidentti Suihkonen, hyvää päivää
10.	la 6.12	B Ulkomaat	Thaimaa pysähtyi päiväksi palvomaan rakastettua kuningastaan
11.	su 7.12	A Kaupunki	Hs kysyi Itäkeskuksessa asioivien synninmaata ja unelmien asuinpaikkaa
12.	su 7.12	D Sunnuntai	Kadotettua aikaa etsimässä
13.	su 7.12	D Sunnuntai	Akkavallan ykkönen
14.	ma 8.12	B Ulkomaat	Turvakoti puolustaa irakilaisia naisia Syyriassa
15.	ti 9.12	A Lyhyesti	Vanhus kuoli vanhustentalon palossa Turussa
16.	ti 9.12	C Minne mennä	Lennon laulussa soivat rintamamiestalot ja sisupastillit
17.	to 11.12	A Kotimaa	Kuningattaren suudelma
18.	to 11.12	C Nimiä tänään	Äiti se on vangillakin
19.	pe 12.12	A Lyhyesti	Nainen kuoli ulosajossa Taivalkoskella
20.	pe 12.12	C Kuolleet	Keskiaikeamien kuningatar
21.	su 14.12	A Kaupunki	Helsingin Sdp siirsi Maija Anttilan syrjään
22.	su 14.12	A Lyhyesti	Neuvokas mummo pelasti naapurin rouvan savun keskeltä
23.	ma 15.12	A Kotimaa	Tulipaloissa kuollut tänä vuonna ihmisiä viime vuotta enemmän
24.	ti 16.12	A Kaupunki	Lautakunnan johtajuuden menetys harmittaa Anttilaa
25.	ti 16.12	C Kulttuuri	Päivänsini palasi Tempelikadulle
26.	ti 16.12	C Mieli-pide	Omainen voi vaikuttaa iäkkään hoitoon
27.	pe 19.12	A Lyhyesti	Iäkäs nainen jäi auton alle Espoossa
28.	la 20.12	A Lyhyesti	Ei syytteitä väärän vainajan tuhkauksesta
29.	la 20.12	C Mieli-pide	Kiilaavia mummoja ei pidä palvella
30.	la 20.12	C Kuolleet	Lauajatar / Lehtori
31.	ma 22.12	A Lyhyesti	Tupakka sytytti tulipalon palvelutalossa Lempäälässä
32.	ma 22.12	C Kuolleet	Balettitanssija
33.	ti 23.12	C Kuolleet	Sairaanhoitaja
34.	ti 23.12	C Mieli-pide	Vanhuksen voi olla vaikea jonottaa
35.	ti 23.12	C Mieli-pide	Kiilanneella mummolla voi olla lukihäiriö
36.	ke 24.12	C Nimiä tänään	Spagaatti taittuu yhä
37.	la 27.12	C Kuolleet	Flirttaileva Kissanainen löysi perheen yleisöstään
38.	su 28.12	A Lyhyesti	Kahdeksan sairaalaan häämyrkytysten takia
39.	su 28.12	C Kuolleet	Perheneuvoja
40.	su 28.12	C Kuolleet	Kirjastoneuvos
41.	ma 29.12	C Mieli-pide	Kiilaamiseen voi olla terveydellisiä syitä
42.	ke 31.12	C Mieli-pide	Missä ovat vaivaiset kiilaajapapat
43.	pe 2.1	B Ulkomaat	Bulgaria maksaa isovanhemmille lastenlastensa hoitamisesta
44.	pe 2.1	D Koti ja tyyli	Mummolan uudet kalusteet
45.	la 3.1	B Talous	Paakkanen järkyttyi Marimekon tilanteesta
46.	la 3.1	C Kuolleet	Rotusorron rohkea ja yksinäinen vastustaja
47.	su 4.1	B Talous	Slaavikansa sorbit elää ruskohiilen puristuksessa

48.	su 4.1	D Sunnuntai	Dementoituneita lääkittää liikaa
49.	su 4.1	D Sunnuntai	Ylilääkityt ja alihoidetut
50.	su 4.1	D Sunnuntai	Säteilevä salaisuus
51.	ma 5.1	D Elämä ja terveys	Sisko Leinon käyntikortissakin lukee "Kynien keräilijä"
52.	ti 6.1	C Nimiä tänään	Waltari valloitti myös tutkijansa
53.	ti 6.1	B Talous	Kummalliset juonen käänneet Marimekossa
54.	ti 6.1	C Kulttuuri tänään	Taide kouraisi mustelmille, puhdisti ja lohdutti
55.	pe 9.1	B Talous	Kirsti Paakkanen myi kaikki Marimekon osakkeensa
56.	la 10.1	B Ulkomaat	Hs kysyi Sofiassa: Kuka on syypää öljykriisiin
57.	la 10.1	C Nimiä tänään	Sanottua/Lenita Airisto
58.	la 10.1	C Kuolleet	Sotasankari Sylvi Paaso
59.	la 10.1	C Kulttuuri	Miriam Makeba oli muoti-ikoni
60.	ma 12.1	A Kotimaa	Nastakenkä estää liukastelun
61.	ma 12.1	A Kotimaa	Välihuomio/ Marimekko on tunnebisnes
62.	ma 12.1	A Kaupunki	Tähän voi ihan jäädä koukkuun
63.	ti 13.1	C Kuolleet	Antiikkiasiantuntija Marja Wiren
64.	to 15.1	A Lyhyesti	Kuorma-auto ajoi vanhuksen päälle suojatiellä Töölössä
65.	la 17.1	D Meno ja Paluu	Elämän virran arkista menoa
66.	la 17.1	C Kuolleet	Psykologi Liisa Routio
67.	la 17.1	A Kaupunki	Dementoituneen Kaarlon nostelu käy Maria-vaimon voimille
68.	su 18.1	D Sunnuntai	Arkku on vainajan vaate
69.	ma 19.1	C Kuolleet	Laululintusen ääni säilyi kirkkaana
70.	pe 23.1	A Lyhyesti	Iäkäs nainen virui päiviä lattialla
71.	la 24.1	C Kuolleet	Elokuvatähti antoi kasvot Suomen nousulle
72.	su 25.1	B Ulkomaat	Bulgaria yrittää lisätä lapsilukua uusin vanhempainetuksin
73.	su 25.1	C Kuolleet	Tuotekehitysjohtaja Ulla Oila-Perisalo
74.	su 25.1	D Sunnuntai	Päivätanssit Areenassa
75.	ma 26.1	D Elämä ja terveys	Hyvässä hoidossa
76.	ma 26.1	D Elämä ja terveys	Minun sinun ja meidän lapset
77.	to 29.1	A Lyhyesti	Iäkäs nainen kuoli asuntopalossa Porissa
78.	to 29.1	A Kaupunki	Turvapaikkojen hakijoiden tulo kotikulmille ei kauhistuta asukkaita
79.	la 31.1	A Lyhyesti	Isoäidin toive täyttyy Munkkiniemessä
80.	la 31.1	D Auto	lääkäiden autoilijoiden määrä kolminkertaistuu tulevaisuudessa

LIITE 2

KOODAUSKORTTI

Kirjoituksen järjestysnumero tai otsikko: Kuolleet, nekrologioita 15

Millä sanoilla vanhaa naista kutsutaan: Ammatti tai arvo; taistelija; sankari; asiantuntija

Missä yhteydessä ja mitä vanhasta naisesta puhutaan: Poliitikko Etelä-Afrikasta; venäläinen sotasankari; yli 80-v. yleensä taiteilija; Oma ammattiura, 65-92v.

Mitä vanhuuteen liittyviä sanoja käytettiin: Taiteilijoista ei juurikaan; eläkkeellä ollessaan; poliitikko ehti eläkkeelle; eläkkeelle saakka

Teema: Taiteilija; ammattinsa edustaja; koulutettu

Huomioita: Ammattiura tärkeä, ei niinkään vanhana oleminen; ei juurikaan kuvata vanhuutta; pari sivulause huomiota eläkkeellä olosta tms.; 82v. lauloi nuorekkaalla äänellä ja psykologi eli intensiivisesti elämänsä loppuun saakka ja hänellä oli älykäs kuiva huumori. Yleensä painopiste työurassa.